

ДРАГИША МАЈСТОРОВИЋ

ЗАПИСИ ИЗ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ БОРБЕ

31. VII 1941: Провели у шуми у очекивању и прикупљању.
Пошао 30. VII. 1941. године у 21,00 ч.

У НОБ сам пошао 30. јула 1941. године у 21.00 часова, заједно са суседом и другом из основне школе Миломиром Ковачевићем.¹ При поласку смо навратили кући Милорада Целебџића,² који нам је откопао сандук муниције, па смо напунили наше војничке торбе. Затим смо сишли у церовачко поље, прегазили Моравицу³ и дуже чекали остале другове на њеној левој обали, више Растоке.⁴ Ту је дошао још и Радосав Ичелић⁵ из Церове.⁶

Милојко Ђирјаковић⁷ са осам другова стигао је из Вирова⁸ доста касније, па смо се, сви заједно, упутили у Вигоште,⁹ где смо се састали са Стевом Чоловићем¹⁰ и друговима. При сусрету Стево је љутито казао: „Где сте до сада? Што сте закаснили? Ја сам био принуђен да Крушчичане¹¹ пошаљем натраг — да се врате. Ако се још нешто овако понови, има револвер да ради“. Затим је послао курире да стигну Крушчичане и да их врате. После ове мале љутње завладала је присна другарска атмосфера, па смо се сви упутили лоштим сеоским путем. Убрзо се колона зауставила. У шуми лево од пута чуло се шушкање. То су Мићу Недељковића¹² завијали у ћебе. Неко рече: „Мића Недељковић не може даље, има болесно срце“. Милојко Ђирјак га завио у ћебе и оставио у шуми да се одмори и

да се врати кући, пошто није способан за војнички живот. Продужили смо покрет путем са благим успоном. Ноћ је била потпуно тамна и мирна. Доста дуго смо путовали. У зору се заустависмо у младој и густој буковој шуми у близини реке Рзава¹³ у Радобуђи.¹⁴ Овде смо преданили, па смо у сумрак кренули за Мали Остреш¹⁵ у селу Гривској, где смо стигли негде иза пола ноћи, јако уморни.

1. VIII: Формирали одред Т. Т. Положили заклетву у присуству М. Кушића.¹⁶

Освануо је диван дан и око 40 људи на Малом Острешу у Гривској. Дошао је друг Милинко Кушић. Опште расположење било је дивно. Убрзо смо се постројили. Испред строја стајао је Милинко Кушић и говорио о борби радничке класе за своја права и о започетој борби за ослобођење од фашистичких поробљивача, па је на крају казао да је формирана Прва ариљска чета Одрода „Димитрије Туцовић“. Затим је положена заклетва, па је свечаност формирања чете завршена. За командира чете постављен је друг Милосав Вујовић,¹⁷ за комесара Стево Чоловић, а у руководство чете ушли су: Милојко Ђирјаковић, Војислав Пајић,¹⁸ Недељко Вукотић,¹⁹ Љубиша Тодоровић.²⁰

2. VIII: Прва акција са два одељења по 18 људи у Крушчици и Градини.²¹

Прве акције... Упућена су два одељења по 18 људи у Крушчицу и Градину. Одељење за Градину предводио је Војислав Пајић. Имали су задатак да на сеоском сабору код цркве на Градини (која слави Илиндан) одрже збор и објасне присутном народу значај и циљеве борбе против окупатора и његових слугу.

3. VIII: Посета. Четна обука. Поправка радио апарата — неуспешна.

Посетио нас је на Малом Острешу човек стар око 55 година. Он је Милојка Ђирјаковића познавао лично и обратио му се као своме старом ратном другу, са молбом да се из чете отпусти његов син. После неколико дана (8. VIII) отпуштен је неки Каљевић на наваљивање оца. Сада не знам дали је тај човек од 55 година био Каљевић или неко други?

Пошто нисмо имали радио-апарат а горели смо од жеље да чујемо вести са источног фронта, то су другови донели од неке учитељице радио (она га је добровољно дала). Овај радио-апарат је неисправан. Друг Радовић²² и ја цео дан смо га оправљали без алата на примитиван начин. Сви наши напори нису уродили плодом. Радио-апарат нам није проговорио.

4. VIII: Очекивање. У ноћи јака киша праћена градом и снажном олујом. Све мокро.

У ноћ је пала јака киша, праћена снажном олујом и градом. Шатори, будући да нису имали потребан нагиб, прокисли су, па нам је било све мокро. Друг Стево ишао је те ноћи негде по задатку, па га је киша приморала да се заклони уз неку напуштену воденицу. Како се он са пратиоцем прислонио уз врата она су пала. Сутрадан је Стево често понављао: „Не знам како она врата падоше. Морам ићи да их поправим. Нећу да човек трпи штету од нас“.

5. VIII: У очекивању опет.

Време је било кишно. За време кратких прекида кише вршене су вежбе са оружјем, а када је киша то ометала — седели смо у групи под шаторима и читали књигу Островског „Како се калио челик“.

6. VIII: Јака киша. Промена логора.

Јака киша. Јавила се потреба да се логор промени. Рано изјутра кренули смо у колони са Малог Остреша и сишли у једну дубоку долину (јужно од Малог Остреша око 5 км) и код једног лепог планинског извора уредили логор.

7. VIII: Прикупљање — промена логора пошто смо откривени.

Стражар је приметио непознато лице — човек од око 35 година, који је дуже посматрао логор, па када је видео да је примећен — брзо се удаљио. Послали смо патролу да га приведе, али га није пронашла. Одмах је донета одлука да се логор поново промени.

8. VIII: Донето решење да се Драгачевски одред пошаље у свој реон за рад и дејство.²³ На дискусији учествовао сам као саветодавно лице без права гласа.

На састанку руководства чете, доцкан увече, у Радобуђи, после дуге и заморне дискусије, решено да се Драгачевски одред пошаље натраг, тј. на своје подручје. Тамо ће наставити рад према месним приликама, самостално доносећи одлуке за извршење задатака. Остаје стално у вези са четом, коју извештава о извршеним задацима.

9. VIII: Повратак из Радобуђе у 03,00 часова.

Пошто је на састанку руководиоца Ариљске партизанске чете доцкан у ноћи 8. VIII донета одлука да се борци — партизани ове чете родом из села доњег Драгачева врате на свој терен, извршен је истог дана нешто пре пола ноћи покрет из Радобуђе за Драгачево. У овој групи били су: Милојко Ђирјаковић, Војислав Пајић, Милојко Пајић,²⁴ Љубиша Тодоровић, Десимир Ђирјаковић,²⁵ Драгиша Мај-

сторовић, Миломир Кљачевић, Радосав Ичелић и Средоје Гачановић.²⁶ Покрет је извршен преко Вигошта обилазећи Ариље са југа. Логор је организован у шуми Јанковац изнад вировачког поља.

10. VIII: Одржан састаок у вировачком пољу.²⁷

На овом састанку извршен је договор о организацији чете и задацима које треба извршити у блиском времену. Договорено је да се набави пушкомитраљез и да то изврши Перо Ђирјаковић.²⁸ Такође су прикупљени подаци о лицима од којих се може узети оружје и муниција, па су одмах и предузете мере за прикупљање.

11. VIII: Прибирање оружја и спреме.

Перо Ђирјаковић набавио је пушкомитраљез, који је испробан у току ноћи у вировачком пољу испод Јанковца и показао се исправан. Додављено је још муниције и набављена шаторска крила којих нисмо имали.

12. VIII: Спремање, позивање и прикупљање.

Вршене су припреме за формирање чете, као и прикупљање људства и материјала.

13. VIII: Фирмирање чете.

Чета је формирана у Јанковцу,²⁹ па је том приликом донета одлука да се изврши уништавање архива у општинама: Миросалци,³⁰ Д. Краварица³¹ и Прилипац.³²

14. VIII: Извршени задаци у Миросалевцима, Д. Краварици и Прилипцу.

Према одлуци од 13. VIII извршено је уништавање архива у општинама: Миросалци, Д. Краварица и Прилипац. Групе за извршење задатка предводили су: за Миросалце-Војислав Пајић, Д. Краварицу-Драгиша Мајсторовић, Прилипац-Милојко Ђирјаковић. Том приликом уништена је у наведеним општинама сва окупаторска документација (наређење за попис стоке, залиха житарица и друго-укратко све хартије на којима се могла наћи окупаторска наређења и налози). Спаљене су, такође, и све фашистичке пропагандне плакете, тако да је избрисан сваки вид дејства непријатељске окупаторске управе. Овом приликом добро смо се снабдели писаћим машинама, као и осталим писаћим прибором, који нам је требао за службену преписку и за пропаганду. Са овим материјалом били смо јако оскудни, па нам је ово снабдевање из бивших општина добро дошло.

15. VIII: Извршени задаци у Горобилу.³³

У ноћи између 14. и 15. VIII у селу Горобиљу извршено је сечење шест телефонских стубова, са којих је однета жица. Тиме је прекинута телеграфска и телефонска веза Пожеге са Ариљем и Ивањицом.

16. VIII: Одмор. Пут и промена логора. Преговори за сарадњу у Гучи.

Извршена је промена логора. Из Јанковца прешли смо у шуму Коник између Вирова и Доње Краварице. Пошто је нови логор уређен, послани су за Гучу (Рајића брдо) Војислав Пајић и Драгиша Мајсторовић у циљу преговора и утврђивања плана и времена за напад на жандармеријску станицу Гуча. Преговори су вођени са: Батом Јанковићем,³⁴ Раденком Мандићем³⁵ и командиром Трнавске чете,³⁶ која је логоровала на Рајића брду. Друг Бата Јанковић имао је већ припремљен план, па је одмах опширно изложио план напада и све у вези са том акцијом. Ми смо дали сагласност, јер нам се план свидео, па смо уговорили време почетка напада и место и време састанка обе чете — Трнавске и Драгачевске. Затим смо се вратили у логор Коник, где смо поднели извештај о договору. После тога извршене су потребне припреме за планирану акцију.

17. VIII: Пут са пуном четом у Гучу. Удар на жандармеријску станицу у 17,00 часова. Јак отпор. Губитак друга Крсмановића,³⁷ Трнавска чета. Борба трајала 2 часа. Уништене архиве надлежства (полицеје и пореске управе).

Драгачевска и Трнавска чета састале су се у шуми Рајића брдо у циљу заједничке акције на жандармеријску станицу у Гучи. Пошто су дати задаци појединим одељењима и изложен план напада, извршен је покрет сеоским путем Доња Краварица — Гуча. У варошицу смо ушли са југа тачно у 17,00 часова. Жандарми су одмах при појави партизана отворили пушчану ватру из своје утврђене касарне. Борба је трајала два часа. За то време одређена одељења су уништавала архиву и одузимала новац из Пореске управе. У овој борби се нарочито истакао друг Раденко Мандић из Трнавске чете. Погинуо је друг Д. Крсмановић из те чете.

18. VIII: Пре подне одмор. После подне политичко саветовање о будућем реду. Решено: да један друг оде у Прилике³⁸ и присуствује збору који ће држати Ивањичка чета. Други да оде у Крстаи³⁹ и Дљин⁴⁰ да организује ликвидацију општина које су заостале.

Пошто смо остварили чврсту везу и сарадњу са Ариљском и Трнавском четом, било је потребно да се иста веза оствари и са Ивањичком четом. У том циљу одређен је друг Драгиша Мајсторовић да 19. VIII буде у Приличком кисељаку, где је требало да дође друг

Мића Матовић,⁴¹ командир Ивањичке чете, да ту са четом одржи збор пошто се 19. VIII у Приликама одржава сеоски сабор, па се, том приликом, сакупи много света из ближе и даље околине. Један друг, са потребним бројем партизана, одређен је да ликвидира архиве у општинама Крстац и Дљин.

19. VIII: У Приликама није држала збор Ивањичка чета. На сабору је било око 500 лица поред два жандарма. Примећена општа равнодушност маса на догађаје и политичке околности. У Дљину и Крстацу задачи извршени.

Рано у зору кренуо сам из Церове за Прилике, где сам стигао око 8,00 часова. То мало планинско лечилиште било је пуно посетилаца, који су тек почели устајати. Осећало се свечано расположење, јер се тога дана сваке године држи сеоски сабор, на који дођу стотине посетилаца, у првом реду младежи из околних и удаљених села. Испред извора киселе воде била је гужва. Два жандарма правила су ред, псујући народ, а повремено су сами узимали воду, за неке своје познанике, преко реда.

Опазио сам да жандарми испољавају велику нервозу и суровост према народу. Прошетао сам мало по ближој околини, па отишао до основне школе, где сам нашао бившег подофицира морнарице Пантовића,⁴² па сам извесно време провео са њим у разговору. Вратио сам се у Кисељак. Ту су играла кола пуна младежи, уз сеоску музику. Остао сам до сумрака ту, па, пошто Ивањичка чета не дође на сабор, упутих се натраг у мој логор. Ноћ ме ухватила у Радаљеву. Касно сам стигао у Церову, где сам преноћио у кући мога брата Спасоја. Сутрадан рано отишао сам у логор Змајевац,⁴³ где сам поднео извештај о путу у Прилике.

20. VIII: Придошли партизани из Београда преко Чачка (пет на броју)⁴⁴. Увече одржан политички збор у Вирову са позваним и присутним из Церове. Присутно око 100 лица. Говорили М. Ђурђак и Богдан Капелан.⁴⁵ После збора инцидент са Слободаном Братићем.⁴⁶ Промена логора.

Када сам се вратио са задатка из Прилика, у логору сам нашао нове другове, који су преко везе стигли из Београда. То су били: Богдан Капелан, Војо Кубуровић,⁴⁷ Душко Ђурђевић,⁴⁸ Спасоје Вучковић⁴⁹ и Стево Фићур.⁵⁰ Ови другови били су уморни од напорног пута, па смо се у току дана одмарали и разговарали упознавајући се међусобно. При овим разговорима се установило да је друг Спасоје Вучковић служио војни рок у ратној морнарици у Кумбору и био, како рече, посиљни код капетана фрегате Лабаша, који је био командант Машинске школе ратне морнарице. Будући да сам и сам служио у ратној морнарици као активни подофицир, имали смо доста заједничких познаника, па су нас све те приче о њима пуно зближиле. Увече, упутили смо се сви из логора Змајевац на заказани

збор у Вирову. Збор је сазван на раскрсници путева код старе крушке у засеоку Недељковићи. Говорили су Милојко Ђирјак и Богдан Капелан. Тада сам први пут чуо говор друга Капелана. Био сам задивљен свим оним што је он рекао, као и начином на који се изражавао. Било га је лако разумети и пријатно слушати. Он је тако лепо казао све што смо сви мислили, али нисмо знали речима да изразимо. Његов говор учинио је на све нас изванредан утисак. Заиста је друг Капелан био даровит говорник.

Поред људи из Вирова и Церове, овом збору присуствовало је и око 10 студената из Београда, које је предводио неки Слободан Братић. Сви су они после завршеног збора изразили жељу да ступе у нашу чету, па се између њих и другова који су дошли са Богданом Капеланом развио жив разговор. Говорено је о раду омладине на Универзитету у Београду, часописима у којима су сарађивали и чланцима које су поједини од њих написали. Док су ови разговори вођени, Слободан Братић се играо са малим пиштољем, који му је висио о каишу. У међувремену, неко од Капеланових другова нас је обавестио да су Батрић и његови другови по свој прилици провокатори, па је донета одлука да се Слободан Братић разоружа. То је одмах и учињено одузимањем пиштоља Братићу. Он се мало бунио и протествовао, али је, на крају, отишао, са својим друговима, да спава на штали Илије Недељковића⁵¹ у Вировачком пољу.

21. VIII: Одлазак Гучке чете са Милојком Ђирјковићем у 0,2 часа. Промена логора. Кишни дан. Разговор са Братићем.

У рано јутро Милојко Ђирјак отпратио је Богдана Капелана и другове за Гучу, према договору који је раније утврђен. Пре одласка на пут, Милојко је наредио да се Братићу врати пиштољ, што је истог дана и учињено, јер је Братић дошао на састанак и разговор. Опет је нудио да ступи у нашу чету, али му жељи није удовољено, јер није имао уредну везу. Киша је падала цео дан.

22. VIII: Одлазак у Вигоште. Повратак и позив људства. Поседање просека код Вироштакче ћуприје. Ариљска чета удара на Ариље успешно. У 18,30 часова наишла су од Пожеге три извидничка аутомобила, три камиона и један аутобус са немачким војницима. Укупно по прилици 100 људи. Отворена пушчана паљба и са два пушкомитраљеза. Они су прошли 300 метара и тек онда одговорили са два рафала из митраљеза. Повратили се у 21,00 час. Сасвим тихо и заустављајући кола без светла код Вироштакче ћуприје.

У Вигоште су по позиву отишли рано Војислав Пајић и Драгиша Мајсторовић са задатком да се договоре за заједничку акцију: о ликвидацији жандармеријске станице у Ариљу. Разговор је вођен са Стевом Чоловићем и руководиоцима Ариљске чете, који су захтевали да Драгачевска чета поседне теснац Вироштак и, у слу-

чају напада Немаца из правца Пожеге, спречи њихов продор у Ариље. Овај захтев је једногласно прихваћен. После објашњења неких детаља, упутили смо се у логор да извршимо припреме за испуњење примљених обавеза. По доласку у логор, дато је наређење Д. Мајсторовићу да преузме команду над одређеним бројем партизана и организује заседу у теснацу Вироштак. У одређено време теснац је поседнут и убрзо затим почела је борба у Ариљу. Акција у Ариљу завршена је до 17,00 часова, па нас је курир обавестио да повучемо заседу. Надајући се да ће Немци поћи на Ариље касније, заседа је повучена са леве на десну обалу Мораве. Када је у сумрак наишла немачка моторизација од Пожеге, наш одличан стрелац Перо Ђирјаковић испалио је неколико кратких рафала из „збројовке“. Немци су брзо погасили фарове и јако успорили вожњу да би одмах продужили пуном брзином према Ариљу засипајући рафалима околину. Стајао сам поред Пера Ђирјаковића и дивио се његовим прецизним рафалима. Био је заиста даровит стрелац. Кад су се Немци удаљили из нашег видика, Перо ми рече: „Морам евакуисати породицу; после овог може се очекивати да Немци нападну са јаким снагама и попале и поруше све куће у овој околини“ ... Ускоро смо се сви прихватили посла, па је покупљено жито из амбара и све друге потребне ствари из куће и натоварено на велика кола. За то време је Драга, Милојкова другарица, припремила вечеру борцима и укућанима, па смо сви као једна породица вечерали. Затим су се у кола утрегли јаки волови, па смо се сви упутили у брдо код качаре. Ту су кола увучена у велики трем и ту остала нерастоварена, а борци и деца поспали у качари на слами. Стража је будно мотрила и ослушкивала сваки шум. Цео простор покривала је тамна и тиха ноћ.

23. VIII: Одлазак у Ариљску чету на реферат и договор. Повратак Милојка из Јелице.⁵² Уништена архива тијањске⁵³ општине 21. 08. 1941. године.

Одлазак у Ариљску чету имао је циљ да се сумирају резултати акције на Ариље, која је извршена 22. VIII, као и ради договора о планирању следећих задатака и сарадње између Ариљске и Драгачевске партизанске чете.

Део Драгачевске чете одвео је Милојко Ђираковић на задатке у подручју Јелице, па је на поласку кроз Тијање уништена архива ове општине у ноћи између 21. и 22. VIII.

24. VIII: Обилазак Драгише Пеливана⁵⁴ и Ариља. Одлазак и одржавање збора у Крстацу ради организације десетина. Збор успео, присутно око 100 омладинаца.

Циљ обиласка Драгише Пеливана био је да га позовем у чету, пошто је он дао обећање Стеву Чоловићу и Милинку Кушићу да ће ступити у НОВ. Приликом тога разговора Стево Чоловић је нагласио да Пеливан треба да преузме команду над једном четом. (Сада се

не сећам да ли сам тада видео Д. Пеливана, али он није тада ни-ти икада доцније ступио у НОВ, већ је био и погинуо као четник Драже Михаиловића).

На збор у Крстац пошлци смо пре подне. Пут је био дуг, а дан врућ. Путовали смо колским путевима и пречицама и пролазили на више места кроз баште шљива, које су биле обимно родиле. Сви смо имали јаку жељу да понеку уберемо и послужимо се, с обзиром да их је било у изобиљу и да је била јака жега. Ипак, ту жељу нисмо задовољили. Дато је наређење да нико не сме узети ни једну шљиву . . . . И, заиста, то је наређење потпуно извршено.

На збору у Крстацу, код Зелене баре, окупила се углавном омладина. Када смо ту стигли, око 15 часова, било је неколико ом-ладинаца а неки су стигли доцније. После успешно одржаног збора, вратили смо се у свој логор Кониц, после пола ноћи.

25. VIII: Одлазак у Пилатовиће⁵⁵ и Прилипац ради органи-зације десетине. Разговор с капетаном Ср. Маркићевићем⁵⁶, који је обећао пуну помоћ и сарадњу нашој акцији. Састанак са осам људи. Стојан Целебцић организатор десетине. По исто-м питању разговор вођен са бившим председником Прили-пачке општине Стр. Мајсторовићем,⁵⁷ који је обећао помоћ и сарадњу. Исто извршено у Лопашу,⁵⁸ акцију воде Илија и Драгиша Голубовић.⁵⁹ Делимична организација у Виро-ву (Недељковићима).

На путу за Пилатовиће, Прилипац и Лопаш био сам пратилац Милојка Тирјаковића. Учествовао сам у разговорима који су вођени са напред наведеним лицима. Овде желим да истакнем да смо наи-шли на изванредну подршку и разумевање код капетана бивше ју-гословенске војске Средоја Маркићевића. Тај млади, интелигентни човек, показао је много добре воље и спремности за сваку акцију. Жалио се на неке моћне суседе из села, који му прете и воде неке интриге против њега и његове породице. Због тога је морао остати краће време у своме месту ради чвршћег повезивања са људима ко-је ће повести у борбу против окупатора. Мени је то био други сусрет са другом Средојем (после једног краћег сусрета у Ариљу почетком јуна 1941. године). Био сам срећан због храброг и поштеног држања тога професионалног војника и због тога што и ја као војник бивше југословенске војске нисам био усамљен у НОВ. После разговора са Средојем, разговарали смо са Стојаном Целебцићем из Пилатовића, па смо продужили за Прилипац, кући Страјина Мајсторовића, бив-шег председника општине, где смо стигли око пола ноћи нашавши Страјина како дрема за столом испод трема своје куће поред шки-љаве петролејке. Ту нам је разговор био кратак, јер смо били јако уморни. Бивши председник општине био је спреман да учини све за НОВ и обећао сваку помоћ и све што се од њега тражи. На крају је додао да ће и свога сина послати у нашу чету кад затреба. По завршеном разговору упутили смо се у логор Кониц.⁶⁰ Ово путовање

нећу заборавити до краја живота, јер сам био тако уморан да својим ногама нисам могао управљати, већ су оне удрале у скоро сваки камен на том дугом прашњивом путу. Жудно сам загледао у свако гумно и сламе око њега, са жељом да мало спавам и да се одморим, али сам се, ипак, са великом муком уздржао да Милојку не предложим тако одмарање, јер нисам био сигуран да ће се он са тим сложити.

26. VIII: Пут у Церову ради организације збора. Збор у Церови, присуство око 50 људи. Организација десетина за ноћну патролу. Говорио Рајко⁶¹ и Милојко.⁶² Пут у Крстац и Лис⁶³ (Војислав)⁶⁴ формирана десетина шест људи активних и четири резерве. Дати су им задаци. Руководиоци: Ковачевић⁶⁵ техн. и Драгослав Гавриловић.⁶⁶ У Лису Милојко Лазовић⁶⁷ и Милош Стефановић⁶⁸ радиће на прикупљању и организацији. Пут у Доњу Краварицу (Љубиша)⁶⁹. Бог. Броћић⁷⁰ послао преко М. Красића⁷¹ 200 динара за потребе чете. Разговор о организацији десетина за патролирање са Исаклом Бркићем.⁷² Предложено десет људи из фамилије Бркића.

Збор у Церови заказан је и одржан са намером да се организују десетине за ноћно патролирање у циљу сузбијања насиља и пљачке које су се повремено појављивале. (Пљачка новца у селу Драгојевцу⁷³ од неког Пеца⁷⁴ и покушај пљачке и убиства сина Душана Ичелића⁷⁵ из Церове). На овом збору донета је одлука да се успоставе ноћне патроле за хватање разбојника. (Напомена: Овај збор је одржан у доњем делу села Церове).

27. VIII: Вуле Радуловић⁷⁶ из села Крстаца, затражио је састанак са Милојком и Војиславом ради споразума по организацијским питањима. Одлучено по предњим да се састанак одржи одмах. Збор у Церови ради одређивања патрола. Говорили Драгиша Пеливан и Драгиша Мајсторовић. Присутно 70 људи. Решено да се патроле одмах успоставе, под руководством Драгеше Пеливановића. Састанак у Доњој Краварици за мобилизацију (Војислав и Љубиша). Курир за Ариљску чету Милојко Пајић није донео податке пошто није нашао никога од форума. Прикупљање муниције.

Вуле Радуловић, родом из села Крстаца, затражио је састанак са Милојком Тирјаковићем и Војиславом Пајићем за 28. август рано пре подне. Одлучено је да се са њим састанак одржи у заказани дан.

Због узнемирења грађана села Церове, које је наступило као последица напада на кућу Душана Ичелића, којом приликом је погинуо његов син, било је хитно потребно организовати патроле ноћу. Због овог је одржан збор на месту Попово брдо. Збор грађана је једногласно усвојио да се патроле поставе. Решено је да овим патро-

лама руководи Драгиша Пеливановић, па је збор закључен. Затим смо се, по изузетно тамној ноћи, вратили у логор Свинчине.⁷⁷

28. VIII: Састанак са Вулом Радуловићем у Вирову. Говорено о сарадњи са његовим људима и четницима које он познаје. Одлазак у Ариље ради прикупљања вести (Драг. и Војислав). У Вирову у 21 час ухваћен је неки Цветић који се издавао за друга из пожешке чете. Љубиши се учинио сумњив. Задржан у притвору и спроведен ноћу за Горобиле преко везе за Пожешку чету на саслушање и ислеђење. Спроводници Мил. Пајић и Обрад.⁷⁸

Према одлуци од 27. VIII, одржан је састанак са Вулом Радуловићем, из Крстаца, на његов захтев. Састанак је одржан у близини нашег логора Коник рано пре подне. На том састанку Вуле је казао, између осталог, и ово: да припада четничкој организацији и да има везу са Дражом Михаиловићем, да има чету четника и да је он командир те чете, да је предложио Дражи да ступе у акцију против Немаца, али да му Дража то забрањује, да су му Немци (већа наоружана јединица) дошли кући и залепили цедуљу на врата, где је било написано: „Вуле Радуловић да се одмах јави немачкој Крајскомандантури у Ужицу“ ... Даље је Вуле изнео да су га жена и мајка саветовале да не иде у Ужице, на што је он породицу, стоку и све домаћинство сместио у шуму. И још је рекао: „У шуми пада киша, деца плачу, говеда ричу, овце блеје... Све ми кисне и пропада, а на овај начин се не могу спасти од Немаца, јер ме лако могу пронаћи у шуми и све уништити. Сада идем Дражи, па, ако ми он не одобри да ступим у борбу против Немаца, онда ћу ја то учинити без његовог одобрења, ако ме ви примите у ваше редове, с тим да се заједно боримо против Немаца и да ми пружите помоћ и заштиту ако Немци ударе на Крстац“. Углавном у овом духу и приликама водио се тај разговор. Милојко Ђирак, Војислав Пајић, Љубиша Тодоровић и ја дали смо обећање да му пружимо сваку помоћ и заштиту, а да нас Вуле обавести кад му помоћ затреба. Тако је разговор завршен са добрим изгледима за сарадњу и Вуле је задовољан отишао својој кући у Крстац.

29. VIII: Решавање питања исхране (Милија,⁷⁹ Божо⁸⁰ и Радован⁸¹ за Церову). Питање истраге о случају Душана Ичелића, решено да се случај достави ариљској чети на расправу. Да се иде у Котражу⁸² ради уништења архиве. На основу предлога другова Десимира и Љубише⁸³ решено да се приме у чету: Радомир Васиљевић⁸⁴ и Мића Бркић⁸⁵. Примљени су у чету горе именовани. Уништена архива Котрашке општине. Пре подне извиђање и заседа немачких патрола (четири камиона). До 17,00 часова када су се повукли. Није било борбе, јер прилике нису допустиле и војно-политички разлози. Милојко и Војислав ишли у

14,00 часова на разговор са окружним комесаром, али га нису нашли јер није дошао на уговорено место. У 20,10 часова полазак у Котражу. Повратак 30. 08. у 0,3 часова по успешно обављеном послу. Заслугу и помоћ пружио Боривоје Кузмановић.⁸⁶

О исхрани људства чете брине се економ Милојко Пајић, који је сакупљао од добровољних давалаца разне артикле исхране (често су појединци спремали по један оброк за целу чету). Поред тога, у сваком селу имали смо по неколико људи који су прикупљали средства исхране од добровољних давалаца. За село Церову били су то: Радован Мајсторовић, Милија Томашевић и Божо Ичелић, сви из Церове.

30. VIII: Решавање начина снабдевања храном у присуству Радована. Предат му је списак и одређени сарадници Милија и Божо. Пут за Крстац предвиђен за 31. 8. у ноћи. Решено да Мића Недељковић настави са сакупљањем по истом начину као и Радован. Гвозден⁸⁷ поднео извештај о нападу на Лопаш; кућу Велимира, Миладина Божића и Милов. Булића.⁸⁸ Решено да се тачно испита цео случај. Испит да изврше Десимир и Милојко. Истовремено да се испита случај о ношењу оружја у Вирову по извештају Гвоздена. За пушку код Андрије, Војислава и Драгише. Радослав Ичелић тражи три дана одсуства да доведе жену из бање. Одобрено. Марић⁸⁹ оболео (кија). Шаље се Др. Влајићу.⁹⁰ Одобрено му је један дан поштеде код своје куће.

Поред осталих питања, била је брига за снабдевањем храном и муницијом. Настојали смо да у сваком селу, код чланова одбора или симпатизера НОБ, организујемо прикупљање муниције и хране за текућу потрошњу и резерву. Ово је у првом времену остварено у селима, где смо логоровали. Сва средства за потребе чете прикупљена су на бази добровољности.

Тих дана извршен је некакав напад на неке куће у Лопашу. Био сам много заузет, па томе случају нисам могао поклонити већу пажњу, тако да се сада о томе ништа не сећам. (Вероватно би то знао Десимир Тирјак, јер, како се види из дневника, он је био одређен да води истрагу о том случају).

Био сам одређен да, са Војиславом Пајићем, идем кући Андрије Ковачевића⁹¹ у Церову, ради неке пушке, коју је он требао да преда нашој чети. Том приликом нисмо га нашли код куће, па смо се вратили у логор необављена посла.

Тих дана оболео је командир Резервне чете Миливоје Марић, па је упућен лекару др Влајићу, који му је дао лек и поштеду за лечење код своје куће у трајању од једног дана.

Радослав Ичелић затражио је три дана одсуства да из бање доведе жену са лечења. Одсуство му је одобрено.

Као што се види из дневника, тих дана чета је имала лекара за лечење болесних партизана, а појединцима су давана одсуства за сређивање личних и породичних послова.

31. VIII: *Киша, пут у Крстац одложен ради лошег времена. Добили смо новине, које доносе успоставу владе М. Недића. Разговор са Андријом Ковачевићем ради пушке. Разни мањи послови обављени у логору и ближој околини.*

Планирани пут у Крстац одложен је због лошег времена. Киша је лила „као из кабла“, па је сваки покрет био немогућ.

Добили смо однекуд „Ново време“, које је донело листу владе генерала М. Недића. Одмах смо закључили да та влада није постављена да ради за интересе Југославије већ за интересе Немчке као главне окупаторске силе. Никада нећу заборавити слику која је у тим новинама донесена: Савезна скупштина као седиште владе Милана Недића, а на врху велика немачка застава са кукастим крстом, испод које вајни генерал Милан Недић „спасава српски народ“.

Опет је вођен разговор са Андријом Ковачевићем ради пушке. Ови преговори били су дуги и напорни. Пушка нам је требала, а Андрија је стално налазио изговоре и избегавао да нам је преда. (Не знам како је ова ствар окончана).

1. IX: *Промена логора услед доста јаке кише која је све квасила. Пре подне чула се топовска паљба из правца Ужица, Пожеге, Расна.⁹² Тражена обавештења у Ариљу о предњем. Сазнало се из непоузданих извора да се испуцава сувишна муниција. Међутим, била је прослава двогодишњице рата. Киша је падала цео дан.*

Услед кише, која је све квасила, јер су прокиснула и оскудна шаторска крила, били смо принуђени да променимо логор. Тако смо из шуме Свинчине, прешли у усамљену качару Спасоја Мајсторовића⁹³ у селу Церови. То је био први случај да из шуме, где смо од почетка устанка стално логоровали, пређемо у суве објекте, ради заштите од дугих киша и влаге. У качари је било доста простора и сухо, па смо наложили ватру да ублажимо хладноћу и велику влагу; као и да осушимо мокру ћебад, шаторе и осталу опрему, укључујући и одело. За обезбеђење одређен је стражар — да осматра све прилазе качари, а испред самих врата постављена је „збројовка“. Случајни пролазници далеко су га обилазили, правећи се да нису ништа видели. Када је пре подне почела изненада топовска паљба из правца Ужица, ослушкивали смо је сви са великом пажњом, питајући шта би то требало да значи. Будући да је паљба вршена са подједнаким размацама времена, дошао сам на мисао, да то немачки фашисти прослављају две године рата, јер сам знао да је Хитлер започео рат против братске Пољске 1939. године, 1. септембра. Тако сам се неколико тренутака предао размишљању, упоређујући време

и догађаје. Од 1. IX 1939. до ове 1. IX 1941: све саме муке, патње, сузе, смрт и мучења, које је немачки фашизам наметнуо човечанству. Био сам пун огорчења и срцбе против Хитлера, Мусолинија и све разуларене фашистичке руље, која је убијала мирни радни народ широм Европе, претварајући многе цветајуће области у пустош и згаришта, а небројане милионе људи — у робове фашизма.

2. IX: Киша и врло лоше време. Прошли камиони за Ивањицу у 12,00 часова. Повратили се у 15,00 часова. Посета од стране Ратка Митровића,⁹⁴ закључено да се изврши концентрација чете у Дебелој гори 5. IX ујутру. Решено да се успоставе национално ослободилачки одбори који ће бити помагачи сада и на крају рата оснивачи и носиоци власти у селима и општинама. Да се на погодном месту намести радио. Да се вести примају умножавају и деле преко нац. одбора свим селима са паролама против фашизма.

Састанак са другом Ратком Митровићем одржан је у кући Богдана Ковачевића у Церови. Друг Ратко је опширно изнео преглед ситуације у свету и на свим фронтovima, затим је изнео стање у Југославији, са освртом на профашистичку владу генерала Милана Недића. Даље нам је друг Ратко дао упутства за успоставу народно-ослободилачких одбора по селима, па је изложио задатке које ти одбори треба да врше (њихова права и обавезе). Указао је на помоћ коју ми као војска треба да укажемо одборима. Затим нам је дао задатке за постављање радио-апарата за пријем вести, као и организацију умножавања и растурања ових вести грађанима са потребним објашњењима. На крају нам је друг Ратко казао: „Кад пишете писмо или било какве писмене саставе, ставите на крају паролу „Смрт фашизму — Слобода народу“. Ту паролу сам чуо први пут од друга Ратка Митровића у кући Богдана Ковачевића у Церови, где је био још и Војислав Пајић и још неколико другова, чијих се имена више не сећам. На овом састанку је закључено да наша чета буде у Зеокама⁹⁶ — Дебелој гори 5. IX изјутра ради концентрације са четом која је оперисала у подручју Јелице.

3. IX: Разговор о повратку пушке са Андријом. Разговор са Мил. Кушићем и друговима. Посета Душану Ичелићу. Сазив. нац. ослоб. одбора. Седница Нац. ослободил. одбора за Церову и Драгојевац код куће Рад. Мај. Решено да се по свим питањима поступи у духу упутстава вишег штаба. За Церову ишли су: Рад. Мај., Ник. Габ.⁹⁷ Мих. Цв.⁹⁸ Мил. Том.⁹⁹ и Влад. Габ.¹⁰⁰ За Драгојевац: Рад. Мик.¹⁰¹ Нед. Сим.¹⁰² Ђ. Ш.¹⁰³ Седници присуствовао Лазаревић¹⁰⁴ из Ариља. У Д. Краварици и Вирову одржао седницу нац. ослоб. одбора Мил. Ђир. Решено да се све ради како треба. Присутни за Д. Краварицу М. Красић, решено да се чланови изаберу путем збора.

Небројени разговори вођени су са Андријом Ковачевићем ради повратка неке пушке. Сада се не сећам резултата тих разговора и све у вези с тим потпуно ми је ишчезло из сећања. Сећам се само да сам једног кишног дана, са Војиславом Пајићем, дошао кући Андрије Ковачевића ради преговора о повратку неке пушке нашој чети. Више се ничега не сећам. Изгледа да су важније војне активности тих дана потиснуле у заборав проблем настао због пушке са Андријом Ковачевићем. Тог истог дана састајао сам се са Милинком Кушићем и друговима у пољској кући Богдана Ковачевића у Церови, па смо опширно разговарали о војним и политичким пословима, будући да смо били добри познаници и да смо заједно радили на организацији устанка од почетка јула 1941. године. Друг Милинко Кушић био је добро расположен и одушевљен успесима Драгачевске партизанске чете. После завршеног разговора, Војо Пајић и ја кренули смо кући Душана Ичелића, који нас је позвао ради ислеђења напада на његову кућу. Саслушали смо га и обећали му заштиту. Затим смо отишли кући Радована Мајсторовића у Церову на седницу народноослободилачког одбора. Ту су се били сакупили позвани сељаци и остали другови руководиоци. Био је ту и Светолик Лазаревић, судија из Ариља. У народноослободилачки одбор за Церову изабрани су: Радован Мајсторовић, Никола Габуровић, Михаило Цветић, Милија Томашевић и Владислав Габуровић. За Драгојевац су изабрани: Радисав Миковић, Недељко Симовић и Ђорђе Шапоњић. Сва ова лица била су присутна на овом састанку.

Милојко Ђирјаковић је ишао по истом послу, у Доњу Краварицу, где је ангажовао М. Красића да грађани изврше избор народноослободилачког одбора.

4. IX: Одлазак у Миросавље у циљу образовања нац. ослоб. одбора у који су ушли: Свет. Вранић,¹⁰⁵ Срето Плазинић,¹⁰⁶ Владе Милосављевић¹⁰⁷ и Милан Вранић.¹⁰⁸ Разговор вођен са Светозаром Вранићем и Владом Милосављевићем. Spreмање на пут за Зеоке. Полазак у 20,00 часова. Врло тежак пут ради великог блата. У Зеоке дошли у 0,3 часа. Четумисмо пронашли пошто је колиба непажњом запаљена а на уговореном месту није било стражара. Састанак са четом уследио 5. IX. у 11,30 часова. У 14 часова положена заклетва и извршена формација.

Воја Пајић и ја добили смо задатак да одемо у Миросавље у циљу успостављања народноослободилачког одбора. Рано смо пошли и на време стигли на циљ. Састали смо се са Светозаром Вранићем и Владом Милосављевићем у кући овог последњег. У народноослободилачки одбор ушли су: Светозар Вранић, Срето Плазинић, Владо Милосављевић и Милан Вранић. По извршеном задатку вратили смо се одмах у логор ради извршења припрема за пут у Зеоке. Пошто су се сви другови окупили у логору у качари, сачекали смо да се ухвати сумрак, па смо отишли на вечеру код Спасоја Мајсторовића.

Одавде смо кренули за Зеоке у 20,00 часова. Пут нас је водио преко Вирова, Доње Краварице, Лиса, Пухова¹⁰⁹ и Турице.¹¹⁰ Услед обимних киша, које су падале тих дана, пут је био врло лош, покривен блатом, овде — онде текли су потоци. Воде је свуда било у изобиљу, а блато се лепило за обућу и отежавало ход уморним друговима. Водио нас је курир Милорад Митровић,¹¹¹ који је тај терен добро познавао. Одморили смо се испод трема неке штале у Пухову, крај пута. Били смо исцрпљени, па смо једва наставили пут. Када смо стигли у близину уговореног места, курир Милорад Митровић отишао је код засеченог храста да ухвати везу. Међутим, тамо никога није нашао, па смо били принуђени да се вратимо мањи део пута, где смо, у једном шумарку, сачекали и одмарали се док је курир нашао везу, па смо убрзо кренули и стигли у шуму у Зеокама, где смо, испод мале колибе, нашли другове са командиром Богданом Капеланом у веселом расположењу. Испричали су нам како им се десио малер: при спремању вечере нехотице су запалили колибу, која им је за трен ока изгорела, тако да су једва спасли све своје ствари од пожара. Због тога су заборавили да оставе уговорену везу на означеном месту.

5. IX: *Формација чете у Зеокама. Збор код школе, говорили Милојко и Богдан.*¹¹²

У 14,00 часова наређено је постројавање оба дела чете (део који је радио у подручју Јелице под командом Капелана и Милосављевића¹¹³ и део који је под командом Милојка Ђирјака стигао тога дана из Церове). Друг Ратко Митровић био је стигао. Он је ступио пред строј и одржао дужи говор, у коме је изнео циљ наше борбе и дао преглед ситуације у свету и на овим фронтovima. Затим је положена заклетва, па је, опет, друг Ратко узео реч да објасни циљеве и услове наше борбе против окупатора. Сећам се да је по прилици дословно казао: „Другови, ми у овој борби нисмо и нећемо бити усамљени. Са нама заједно против окупатора бориће се војно четништво Драже Михаиловића, које није издајнички повезано са окупатором као што су то четници Косте Пећанца . . .“

Увече је одржан збор код школе у Зеокама. Организовао га је стари друг Милан Јанковић,¹¹⁴ који се, са пуно одушевљења, активно укључио у НОБ. Он је, иако у одмаклим годинама и скоро сасвим беле косе, дошао да ступи у чету. Био је пун оптимизма и вере у успех наше борбе и за све то он се у потпуности заложиио. Тих дана ту је боравио краће време друг Гојко (Родољуб Чолаковић).¹¹⁵ Он је одржао лични састанак и разговор са Милојком Ђирјаком по неким поверљивим питањима.

6. IX: *Време лепо, распоред десетара и стрелаца. Збор у Тијању, избор народно-ослободилачког одбора.*

После много кишних и хладних дана, време се најзад пролепшало. Извршено је распоређивање десетара у чети и стрелаца по

десетинама. Ја сам постављен за десетара пете десетине. Затим смо вршили војне вежбе, попис муниције и остале послове. Увече смо, у строју, пошли у Тијање на заказани збор у циљу избора НОО. Збор је био слабо посећен, али је, ипак, извршен постављени задатак: изабран је народноослободилачки одбор. По дивној месечини вратили смо се у логор у Зеоке у добром расположењу.

7. IX: Полазак у Марковицу.¹¹⁶ Одали почаст на гробу Милана Петровића.¹¹⁷ Добили вест да су жандарми напустили Гучу. Збор у Марковици и ручак. Из Марковице за Дљин, у Дљину збор успео 100 лица. Из Дљина преко Пилатовића за Прилипац. Видео се и говорио са Гв. Чолићем¹¹⁸ и оцем Средоја Маркићевића. Збор у Прилипцу. Присутно 100 до 150 лица. Био је и свештеник са којим сам разговарао. Осећа се да је притајени противник нашег покрета. Говорио сам му о потреби опште словенске солидарности, нашта ми он није одговорио, већ само о одбрани и заштити српства, које он по прилици очекује од Немачке. Ноћно код М. Ракића у Лопашу, добро нас је дочекао и лепо угостио вечером и доручком — хвала.

Рано у недељу чета се у логору у Зеокама постројила. Дан је био прекрасан, а партизани одлично расположени и орни за покрет. Кренули смо према западу, у село Ртаре, негде преко покошених ливада и пашњака, а негде сеоским путем. На једној ливади, по прилици на пола пута до Ртара, стигли су нас курири и јавили да су жандарми побегли из Гуче.¹¹⁹ На ову вест јавну саопштену настало је гласно клицање, а овом изразу радости допринело је и дивно сунчано време, младост и одушевљење партизана који су увек своја расположења бурно изражавали. У одушевљеним и гласним коментарима овог догађаја приближили смо се гробљу у Ртарима. озбиљност тренутка захтевала је тишину, па су ти млади људи утишали гласове и ублажили оштрину хитрог корака. Тихо смо ушли у гробље и пришли гробу друга Милана Петровића, где су нас сачекали његова мајка Баја, браћа Вујо и Милојко, рођаци Живота, Витор, Аврам и други. Било је ту око 40 до 50 особа. Кад смо се, крај свежег гроба, постројили, друг Богдан Капелан одржао је кратак говор, па смо испалили почасни плотун и кренули за Марковицу, где смо одржали збор и ручали у режији друга Милојице Пантелића.¹²⁰ По завршеном збору и ручку у Марковици, кренули смо за Дљин, где смо, такође, одржали збор, па се упутили, преко Крстаца и Пилатовића за Прилипац, јер и ту је заказано одржавање збора. У Прилипац смо стигли прилично касно, јер нас је први сумрак ухватио на превоју — вододелници Мораве и Бјелице,¹²¹ а имали смо и краћи одмор у Пилатовићима, код куће друга Илије Алексића.¹²² Ту сам разговарао са оцем друга Средоја Маркићевића. Овај човек, на чијем озбиљном лицу се виде многе бриге, оставио на мене изванредан утисак, тако да га се, и данас, после много година, још увек живо сећам.

У Прилишцу је било на збору око 100 до 150 особа и сви су нас очекивали нестрпљиво, будући да смо, због дугог пута, прилично закаснили. Збор је почео одмах. Говорио је Милојко Ђарјаковић, који је био опште познат у том крају и јако цењен, па је његов говор саслушан са великом пажњом. Био је ту присутан и месни свештеник, са којим сам изменио неколико реченица, из којих сам закључио да нам он није наклоњен и да се не слаже са циљевима НОП-а.

По завршеном збору отишли смо по десетинама на преноћиште у куће појединих учесника збора. Моју пету десетину повео је својој кући у Лопаш М. Ракић, па смо код њега вечерали и преноћили.

8. IX: Састанак десетина чете код куће Средоја Бркића¹²³ бившег сенатора. Вежба егзецир. Форум се састао са Средојем Бркићем. Решавано питање. Улазак у Гучу у 17,00 часова. Ушли у Гучу и одржали збор успешно. Преко ноћи на Јелици стража заштитница.

Рано изјутра све десетине су се састале у близини куће бившег сенатора Средоја Бркића. Ту смо, на великој ливади, постројили десетине, па смо вежбали основне војничке вежбе са пушком у месту и кретању. За то време командир Капелан и комесар Ђирјак одржали су састанак са Средојем Бркићем.¹²⁴ Пошто сам вежбао своју пету десетину, нисам узео учешћа на овом састанку, нити ми је познато о чему се говорило. По завршеном разговору Бркић је на вежбалиште допратио Милојка и Богдана. Том приликом видео сам први пут у животу Средоја Бркића. Када је Капелан командовао: „Чета, збор“ и ми се сви по десетинама постројили, указао се диван строј од око 60 наоружаних младих одлучних људи, па је цео овај призор изванредно деловао не само на нас саме у строју, него и на Средоја Бркића, који нас је задивљено посматрао. Кад се чета постројила за покрет и командир Капелан командовао: „Напред“, партизани су општро искорачили и запевали нашу познату песму „Долинама и торама“... Чуд сам да неко рече Средоју Бркићу: „Ајдемо у борбу за слободу...“ На ово Средоје одговори: „Ја ћу доцније, за мене је још рано“...

Одатле је чета, преко Доње Краварице, пошла за Гучу, у коју смо ушли без борбе око 17,00 часова, па је и ту одржан збор. Одмах после збора позвали су ме Милојко и Богдан и наредили да са својом десетином последнем превој Јелице код Карауле у циљу заседе и заштите Гуче од случајног напада Немаца из правца Чачка. Ставили су ми на располагање путнички аутомобил, у који смо се сви укрцали и одмах кренули на Јелицу. Испод превоја смо изашли из аутомобила, па пешке кренули на положај. На положају нас је дочекао друг Цане — Станоје Пантелић,¹²⁵ који је поставио телефон и омогућио нам везу са Гучом, а и Чачак смо могли прислушкивати.

У Чачку су блистале сијалице, а сазнање да се ту башкари окупатор — изазвало је у мени јако огорчење. Хладан ветар средње

јачине истрајно је дувао са севера, па је његову хладноћу било тешко подносити будући да сам био слабије обучен. Прикључни кабал телефона није био довољно дугачак да би се телефон могао пренети у заклон иза обале сеоског пута (пут за шуму иза села Граба),¹²⁶ па није било никакве могућности да се заштити од хладног досадног ветра. Ипак смо добро провели ноћ и у добром расположењу дочекали облачно и хладно јутро, које је претило кишом. Сви смо пожурили да се умијемо на дивној чесми Караули, па је то јутарње освежење изазвало пријатно расположење код свих другова.

9. IX: Долазак целе чете на Јелицу. Суђење Русу,¹²⁷ Ајдуковићу,¹²⁸ Петрићевић Вуку¹²⁹ и другим ради политике и крађе. Киша са хладним ветром.

Рано је из Гуче стигла цела чета под командом Капелана на Караулу. Довели ухапшенике: Скрипкина, судију из Гуче, и Хајдуковића, подначелника из Гуче. По доласку ових затвореника одржано им је суђење у шуми изнад села Граба. Они су осуђени на смрт стрељањем, а казна је извршена одмах у шуми изнад села Граба. Вукоман Петрићевић из Турице и још један човек, доведен заједно са њим, и оптужени ради крађе ослобођени су и пуштени са опоменом да ће за сваку даљу грешку бити строго кажњени.

10. IX: Строга приправност; долазак партизана.

Очекивали смо напад Немаца на Караулу, па смо предузели све мере опрезности да не будемо изненађени. Страже су постављене на свим прилазима; осматрање је непрекидно. Вршена је и стална контрола саобраћаја између Чачка и Гуче. Редовно је спаљивана сва немачка пошта и „Ново време“ до последњег броја. Путници препунога аутобуса из Чачка за Гучу врло љубопитљиво су нас посматрали, али када смо узели немачку пошту и велику везу новина „Ново време“ па бацили украј пута и одмах потпалили пиштоцем — могао се лако запазити страх у очима путника. Њима није било јасно да постоји у нашој земљи таква сила која баца у ватру немачка службена акта и новине које Немци пишу да увеличају свој поход на исток. Ти путници су се нервозно врпољили у аутобусу са једном једином жељом: да што пре пошта изгори и да аутобус крене за Гучу.

Међутим, није било времена, а код мене ни способности да посматрам психичке реакције грађана на акцију спаљивања окупаторске поште. Али би и тој појави требало посветити потребну пажњу...

Тога дана дошло је неколико партизана у чету, па је она брзо расла и ближила се батаљону. Број партизана се свакодневно повећавао, нарочито после ослобођења Гуче као седишта среза драгачевског.

11. IX: Вежба узбуне ради неког пушкарања негде у долини тј. према Чачку. Збор у Јежевици.¹³⁰

Узбуне смо вршили у циљу повећања будности и спремности партизана за изненадну акцију или изненадни напад окупатора. Ове узбуне су повећале брзину и спретност бораца при посетању положаја и сналажљивости за борбу у покрету.

Тих дана често се из правца Чачка чуло пушкарање, чији нам узроци нису били познати. Ово се често понављало, и то више пута дневно, па је та чињеница привлачила живу пажњу партизана, који су били спремни за посетање положаја, покрет или хитну акцију. Ти млади срчани људи увек су показивали спремност за акцију и добро расположење. Никада се међу њима није појавила препирка. Као стари војник дивио сам се њиховој издржљивости у напорним маршевима и веселости у опхођењу са свима, као и другим многобројним врлинама којима су се ти младићи одликовали. Желим да још истакнем да су се увек према старијим односили са пажњом и разумевањем. И сада, размишљајући о тим дивним ликовима, долазим до закључка да су они заиста били дорасли задацима који су били пред њима и да све ове успехе које смо постигли великим делом дугујемо тим младим људима, пуним заноса за успех домовине.

Како се из дневника види, 11. септембра одржан је збор у Јежевици. Неки другови били су на том збору, али се ја сада о томе ничега не сећам.

12. IX: Пут у Миросалце преко Гуче.¹³¹

Пут у Миросалце, заказан за 12. септембар, имао је јасан циљ: одржавање збора, па су послати курири и други руководиоци да га припреме.

На путу за Миросалце задржали смо се у Гучи, јер је заказано народно суђење писцу уцењивачких писама Рајићу. Пошто је био петак и пазарни дан у Гучи, послати су курири да истакну огласе и обавесте народ да у што већем броју присуствује суђењу. Тог дана, по дивном времену, чета је стигла у пуном саставу око 12 часова и постројила се испред поште. Народ се почео одмах сакупљати. Било је лепо погледати чету стаситих Драгачеваца, дисциплинованих и добро наоружаних. Тај диван приказ уливао је окупљеном народу понос, поштовање и самопоуздање. За кратко време сакупило се много народа на пространом раскршћу испред поште.

Изведен је оптужени Рајић, који је висок, витак и необријане риђе браде, погружен, стао између народа и постројене чете партизана. Командир Богдан Капелан у краћем говору изнео је присутнима Рајићеву кривицу и на крају запитао: „Је ли достојан да живи?“ Док су партизани ћутали, народ је скоро у хору одговорио: „Опростите му сада, а ако учини још једну, па и најмању, кривицу — онда га стрељајте“. Онда је командир Капелан казао: „Рајићу, јеси ли чуо шта је народ казао? Сада ти се опрашта, а убудуће — пази шта радиш!“ Рајић је метнуо десну руку на груди, лако се поклонио народу и дрхтавим гласом тихо казао: „Хвала вам свима. Од сада па

до смрти увек ћу живети поштеним животом. Ако учиним и најмању грешку — убијте ме“. Затим се полако удаљио.

По завршеном суђењу упутили смо се за Миросаљце. Код школе у Г. Краварици изашли су постројени ђаци да нас поздраве. Ту смо пили воде на дивној чесми и имали мали одмор, па преко Голубца¹³² продужили за Миросаљце, где смо стигли у први сумрак. Испред општине, на зборном месту, чекала нас је маса света. Била је ту једна десетина Ариљске чете. Тек што је збор почео, осмотрио сам светлеће ракете у пределу Вироштака, а чула се и митраљеска палба у кратким рафалима. Одмах сам се упутио поред школе у правцу Ариља да извидим стање. Десетина Ариљске чете напустила је збор и пожурила за Ариље. Убрзо је митраљеска ватра престала, а ракете се више нису виделе. Овај збор је био најмасовнији од почетка устанка у Драгачеву, а присуствовали су му, не само наши другови и симпатизери, него и наши отворени и притајени противници. Вести о извршењу три смртне казне на Јелици стигле су пре нас у Миросаљце, па су оне сигурно, на неки начин, деловале на наше класне непријатеље да се и они нађу на заказаном збору да би чули оно што ће наши говорници казати о ситуацији, унутрашњој и спољашњој, као и о развоју устанка. А то је све њих без сумње живо интересовало.

13. IX: Поседање Вироштака по јакој киши и великом благу. Затим из Вировачког поља преко Гуче за Јелицу за одбрану Гуче.

Миросаљци. Освануло је јутро. Облачно је и киша сипи. Тек што су борци устали и умили се, зачула се пушчана и митраљеска палба у пределу Вироштака. Одмах је наређен збор. Командир и комесар са 45 бораца. Одредили су ме за водника и дали ми наређење да поседнем теснац Вироштак и потучем Немце. Командовао сам и повео борце према Вироштаку путем који ми је био добро познат, јер сам туда пре 20 година ишао у школу. Кад смо стигли у село Драгојевац, срели смо много људи, који су у групама и појединачно бежали из Ариља. Међу њима, познао сам двојицу: Ђурђа Глишића¹³³ и Светозара Мајсторовића¹³⁴. Упитао сам их шта има ново у Ариљу. Они су били узбуђени и јако заморени, па су, једва хватајући дах, казали: „Немци су у Ариљу — чувајте се!“ Пожурио сам да поседнем Вироштак, али, кад смо пролазили кроз Церовачко поље, осмотрио нас је немачки стражар из Ариља (од Расадника), па су убрзо забрујали мотори немачких камиона у Ариљу, а мало затим видео сам немачке камионе код Грдовачког гробља како највећом брзином журе према Пожеги. Били су изван домета, па нисам наредио да се отвара ватра.

Код Вироштака стигао ме је курир на коњу, Миломир Ковачевић, и саопштио усмено наређење Богдана Капелана да се вратимо у Вировско поље. Извршио сам наређење и за кратко време састала се цела чета на путу код мале колибе у близини Мораве. Одмах за-

тим командир Капелан наредио је збор. Од целе чете одвојио је 25 бораца, позвао ме и наредио: „Води овај вод на Јелицу! Нећемо дозволити да Немци вршљају по Драгачеву, као овде по Ариљу. Само преко вас мртвих Немци могу да прођу за Гучу“. Борцима је натла сию: „Слушајте сва наређења друга водника Мајсторовића и будите дисциплиновани“. Поздравио сам командира и предузео команду вода, па смо се упутили да извршимо примљено наређење. Пошто је од јутра падала ситна јесења киша, били смо сви мокри, па смо успут донели одлуку да свратимо кући Велизара Ђирјака¹³⁵ да ручамо и осушимо одећу. То смо и учинили. Испод велике шупе наложили смо две ватре. Док смо се ми сушили и добро огрејали, Велизар Ђирјак и Миливоје Марић са женама из суседства су припремили ручак. Ту смо лепо ручали, осушили одећу, а при поласку добили по једну шаку сувих шљива, постројили се и упутили за Гучу. Киша је непрекидно падала. У сумрак, око 19,00 часова, стигли смо у Гучу. Другови који су били родом из тог места предложили су да се задржимо 15 минута да би они узели нешто топло и сухо да обуку. Пристао сам на овај предлог. Сви су се разишли својим кућама, а ја остао чекајући испред Ђорђевића куће. Ту се обрео потпоручник БЈВ Крњић.¹³⁶ Неко од другова је већ дошао, па рече: „Друже Крњићу, могли би нас аутобусом пребацити на Јелицу“. Крњић одговори: „Радо бих то учинио, али немам нафте“. У том се сакупише сви борци. Били су врло тачни. Командовао сам збор и одмах смо пошли путем према Јелици. Борци запеваше песму... Убрзо смо пролазили поред болнице. Кад смо били на окуци пута испред моста на Бјелици, борци стадоше, иако нико није командовао да се зауставе. Киша је непрекидно падала. Неко рече: „Зар они да спавају у топлим постељама, а ми да их чувамо и да по овом блату и киши пешке идемо чак на Јелицу. Нека нам дају превоз па ћемо онда ићи...“ У овој ситуацији сам предложио да другови Средоје Чворовић¹³⁷ и Спасоје Вукчевић пођу натраг у Гучу и потраже **превозно средство**, а ми, да не би чекајући кисли на путу, да пођемо **напред** стотинак метара и поред пута испред настрешнице штале сачекамо Средоја и Спасоја са превозним средствима. Борци су овај предлог прихватили и ћутећи пошли, па смо брзо стигли у трем испред штале. Убрзо се чуло брујање мотора у Гучи, па је зачас стигао мали аутобус, а мало доцније и запрежна кола у која су упрегнути добри коњи. Одмах смо се укрцали у возила и стигли у село Граб, испред Карауле. Ту смо се искрцали и возила вратили за Гучу, а ми се упутили пешице на положај. Ноћ је била потпуно тамна. Киша је непрекидно падала. Зато смо отишли на преноћиште у малу колибу стотинак метара лево од пута Гуча — Чачак.

14. IX: На Јелици заседа. Отпослати људи у Дучаловиће¹³⁸ и Негришоре¹³⁹ на задатак по тражењу Ратка.¹⁴⁰ Патрола од три човека у Ртаре.

Рано изјутра посели смо положај који смо напустили 12. IX одлазећи на збор у Миросалџе. Убрзо је стигао друг Ратко Шибица са писменим наређењем Богдана Капелана да му се ставе на располагање две патроле за Дучаловиће и Негришоре. Поред тога, упућена су три човека по задатку у Ртаре. Облаци су се разишли. Огрејало је сунце. Ми смо вршили вежбе на путу од Карауле према Гучи. Имали смо сталну телефонску везу са Гучом, а телефониста је био омладинац Танасије Протић.¹⁴¹

Повремено пролазници застајкивали су и знатижељно посматрали наше вежбе. Понеко наиђе са бресквама у колима из Лознице¹⁴² за Гучу. Скоро свако заустави кола поред наше мале дружине и понуди нас воћем. Са захвалношћу примали смо ове добровољне поклоне... Кад наиђе поштански аутобус из Гуче, ми га пропустимо без заустављања. Али, кад се исти аутобус врати око подне из Чачка, онда га обавезно зауставимо, а најчешће га и шофер сам заустави. Тада узмемо сву службену пошту и све примерке у везама новина „Ново време“, па све од поште што има, макар и једно немачко слово, спалимо крај пута са новинама „Ново време“.

Овај свакодневни приказ посматрали су путници из аутобуса са различитим расположењима. Неки са страхом, а више њих са радошћу и одобравањем.

Сећам се: летимично сам погледао један примерак „Новог времена“ и видео слику на првој страни, коју су Немци објавили. Испод слике је било написано: „Уништени совјетски разарачи у луци Одеса“. Ухватила ме страшна срџба, али сам помислио: Можда је то обична фашистичка пропаганда? Можда је снимак оштећеног разарача из неке француске или енглеске поморске базе? Још је ту стајао поштански аутобус, а од немачке поште и новина хуктао је пламен. Убрзо се све претворило у беличаст пепео, који је благ ветрић разносио околу.

15. IX: Повратак патроле. Долазак друга Јевтића¹⁴³ са још пет другова, међу којима и Ђунисијевић.¹⁴⁴

Јуче послате патроле вратиле су се скоро једновремено. Са њима је дошао друг Предраг — Драган Јевтић са још пет другова, од којих се сећам Ђунисијевића. Пред сумрак путем из Гуче наишла су на наш положај три човека. То су били Словенци. Најстарији рече да је апотекар из Љубљане, други дописник „Јутра“ из Марибора, а трећи да је инжењер, иначе бивши питомца поморске војне академије из Дубровника. Рече и да је класа Грегорића.¹⁴⁵ Он ми помену да му је класни старешина био капетан војног брода Никша Нардели, а уверио сам се да још познаје неке поморске официре. Сви су изјавили да су пошли из Словеније у Црну Гору са циљем да се подморницом пребаце у Енглеску. Пошто им то није пошло за руком, враћају се у Словенију да организују устанак против Немаца. Казали су да су били у селу Д. Краварици код сенатора Средоја Бркића и да им је он саветовао да обиђу Чачак (да не би

пали Немцима у руке). Нас су питали где је најповољнији прелаз преко Мораве. Ово им је објаснио друг Јевтић, пошто је он то добро познавао. После дужег разговора, Словенцима смо дали партиоце и они су отишли намераваним правцем.

16. IX: Пре подне разговор са другом Јевтићем. Разгледање положаја. Долазак курира из штаба. Читање радио извештаја. У 13,45 осмотрени немачки камиони (5 комада + 3). Командовано поседање положаја. Борба почела у 14,15, после поседања и развијања фронта од непријатеља. У 16,30 непријатељ добио појачање и извршио јачи притисак на центар. У 18,15 непријатељ извео топове и отворио артиљеријску ватру. Прве гранате су пребациле после подбациле али су неке погодиле лево крило и центар жестоко. Борба обустављена у 19,00 часова, појачаном артиљеријском ватром и одступањем непријатеља. Ми смо напустили положај под јаким дејством артиљерије односећи сав материјал у реду. Код нас није било ни рањених ни погинулих. Учествовало 24 + 1 оруђе.

Тога дана изводили смо војну обуку код Вујовића кућа, које су се налазиле непосредно иза нашег положаја. Нешто иза подне довели су нам ручак из Гуче, а стигао је и курир Милорад Митровић из Штаба Одред са најновијим вестима. Брзо смо се окупили да прочитамо радио-вести, у којима се говорило о победи наших јединица над Немцима код Крупња¹⁴⁶ и у северозападној Србији. Још нисмо ни прочитали вести, а осматрач са Белог брда, друг Стефановић,¹⁴⁷ дао је знак са два пуцња да су Немци у покрету према нашим положајима.

Брзо смо заузели своја места на положају, а ја сам осматрао. На путу од Чачка према Гучи, у селу Лозници, приметио сам пет камиона и за њима, на растојању од око 500 метара, још три крцатих немачком војском како се журе према Гучи. Чекали смо у заседи да се приближе, па да сви једновремено отворимо ватру. Међутим, камиони су се зауставили у заклону код горачког пута. Ту су се Немци развили у стрелце и пошли у напад на нас. Одмах сам закључио да су Немци били обавештени где се налази наш логор и положај код Карауле и зато нису камионима упали у нашу заседу. Борба је почела око 14,00 часова. Када су се Немци појавили из заклона, рекао сам мојим борцима: „Са овога положаја нема повлачења! Само преко нас мртвих Немци могу прећи!“ Сложно смо отворили ватру, а бомбаша су бацали бомбе на немачку претходницу која је надирала путем. Непријатељ није штедео муницију и обасипао је наш положај кишом курушума из аутоматских оружја. Ми смо морали да штедим муницију, јер смо имали просечно по 50 метака на једног борца. Зато сам говорио борцима да сваким метком нишане у непријатеља и да пуцају кад непријатељ пуни реденике, јер тада боље чује нашу паљбу, а нарочито „збројовку“, из које је

друг Радовановић¹⁴⁸ тукао кратким рафалима по немачким митраљезима. Захваљујући погодном положају и добрим заклонима, ми нисмо имали губитака. Нешто касније, непријатељ је употребио и дум-дум муницију, али већи део своје ватре усмерио је на шуму око 100 метара десно од наших положаја, коју смо поседали када је цела чета била на окупу.

Ратник првог светског рата доноси нам на положај сандук муниције, коју је сакрио у време капитулације бивше југословенске војске. После подне око 17 часова непријатељ је добио појачање и извршио још јачи притисак на наш положај. Наше залихе муниције биле су при крају. Изненада, на путу испод шуме угледали смо једног старог човека који је носио некакав сандук на леђима. Када се приближио, препознали су га другови из Јездине.¹⁴⁹ Био је то Радомир Вујовић из села Граба, стари ратник из првог светског рата. Сав мокар од зноја и задихан од напора, рекао је: „Другови, ево, донео сам вам сандук муниције. Пратио сам ток борбе. Ја сам стари ратник и приметио сам да паљба са ваше стране јењава. Знао сам да је то зато што вам недостаје муниције па откопах овај сандук и пожурих да вам га донесем. Држите се храбро, као и до сада, и ови вам не могу ништа“. Захвалио сам се старом ратнику на помоћи и пожртвовању а Немци су убрзо осетили појачану паљбу са наше стране. Око 18,00 часова непријатељ је почео да туче положаје бацачима и топовима, али ни то му није помогло. Борци мога вода, којих се сећам, храбро су се држали и били сложни да се непријатељу не допусти продор у Драгачево. Сада се сећам имена неких од тих бораца и то: Средоје Чворовић, учитељ, Драгиша Пајовић,¹⁵⁰ студент медицине, Спасоје Вукчевић, кројач, Светомир Рисимовић,¹⁵¹ земљорадник, Икодиновић,¹⁵² столар, Радовановић, питомац ваздухопловне подофицирске школе, Протић,¹⁵³ Јосиповић,¹⁵⁴ Кувелић,¹⁵⁵ Симовић,¹⁵⁶ Стефановић, Мијаило Протић,¹⁵⁷ и други, чијих се имена сада не сећам. Све су то били узорни другови, дисциплиновани и борбени. Иако многи нису били раније војници, задивљавали су ме својом борбеношћу, послушношћу и свим оним лепим особинама које су красиле борце наше народноослободилачке борбе. Немачки батаљон, иако неупоредиво бројнији и наоружанији, није могао да се пробије. Био је принуђен да се, око 20 часова, повуче у Чачак под јаком заштитом артиљерије и минобацача, који су непрекидно дејствовали. Ово је била једна од наших значајних победа у то време.

17. IX: Рано посудање положаја. Долазак друга Богдана. Прикупљање плена. Једна пушка, 26 метака, један камиш, једна бомба и једна капа (подофицирска или официрска). Три штуче надлетале положај.

Рано изјутра обишли смо бојиште и прикупили плен. Убрзо је дошао командир Капелан и честитао нам победу над непријатељем, али је мени тихо додао: „Што си тако буквално схватио моје речи о томе да се положај мора држати по сваку цену?“ Одговорио

сам да сам желео непријатељу да нанесем што веће губитке и што више муке а да при томе сачувам наше борце од губитака. Богдан се одмах весело насмејао и потапшао ме по рамену говорећи: „То ми се свиђа.“

За кратко време нашег познавања и сарадње толико смо се зближили да се међу нама развило другарство као да смо заједно одрасли. Богдан Капелан тај симпатични ордачан млад човек велике памети и физичке и духовне лепоте, био је у разговору и уопште изразито непосредан и отворен. Никад никога ничим није могао увредити, па је био опште вољен од свих другова. Увек је био готов да са свима подели зло и добро. Никада није захтевао командирске привилегије, супротно мојим командирима из бивше морнарице. После краћег задржавања у логору, друг Богдан је отишао, наредивши да останемо на положају до даљег наређења.

Око 10 часова приметили смо како са севера лете у нашем правцу три авиона. Брзо сам наредио да се борци повуку у младу храстову шуму лево од пута Гуча — Чачак и ту да се, испод шумовитих стабала, маскирају и да се не мичу док авиони круже изнад нас. То сам и ја сам учинио. Зачас су авиони долетели. Били су на око 300 метара висине, прелетели су превој и направили широк круг иза нашег положаја, па се удаљили на север. Биле су то три „штукe“. Видео сам им лепо бомбе на носачима, па сам био срећан кад сам се уверио да непријатељски летачи нису ништа приметили на положају. Дисциплина бораца била је на врхунцу. Нико није ништа учинио да би нас непријатељски летачи могли опазити. Ипак ме забринуло непријатељско ангажовање авијације. Размишљао сам какве мере све треба предузети ради заштите бораца од напада из ваздуха.

18. IX: На положају магла цео дан. Надлетања авиона, које нисмо видели услед магле. Посета друга Ратка.

Наш положај су поново надлетали авиони, али смо имали велику срећу. Услед густе магле, нисмо их видели, а ни они нас. Иначе, да је било ведро — свашта би се десило. Јасно ми је било да непријатељ жури да нас пронађе чим узастопно сваког дана после борбе шаље авионе у извиђање нашег положаја.

Тога дана изјутра посетио нас је друг Ратко Митровић. Срдачно смо се поздравили, па сам га известио о ситуацији. Затим смо сели на ледину. Он је скинуо са рамена торбу, извадио чанак са сиром и кајмаком и комад погаче говорећи: „Ко није доручковао — нека ми се придружи“. Ми смо тек завршили доручак, али друг Ратко је био упоран и принудио ме да се почастим из његовог чанка. Причали смо дуго о свему док су борци стајали у кругу око нас слушајући и повремено постављајући другу Ратку по неко питање. Он им је одговарао. Његов дивни говор одражавао се на усхићеним лицима слушалаца. Имао је изванредан дар да све лако и лепо објасни. На крају разговора друг Ратко се спреми за полазак. На рас-

танку ми рече: „Друже Драгиша, најважније је чувати борце од губитака. Ово је језгро око кога треба да се окупи наша будућа велика војска...“ Затим се упутио уском шумском стазом. Гледао сам га како се удаљује и мислио како је стално у покрету, а увек иде сам, без пратње, излаже се опасностима.

19. IX: Стање редовно. Курир Митровић донео вест из штаба о припремама непријатеља за напад са тенковима на наш логор. Промена логора. Строга приправност.

Дошао је у наш логор курир Митровић и донео вести из Штаба о припремама непријатеља да наш положај нападне тенковима. Скренуо нам је пажњу да појачамо будност и предузмемо мере да не будемо изненађени. Око подне, када се магла подигла и сунце лепо огрејало, однекуд је у наш логор дошао младић од око 20 година, добро негован. Израз његовог лица показивао је лепу памет и пријатељску наклоност према нама. Уморан, сео је и прихватио хладовину храстове шуме, па нам је испричао да се по Чачку говори како Немци спремају напад тенковима на наш положај. Неки другови познавали су овог младића, па нисам сумњао у његову добру намеру према нама. Када је отишао, скупио сам борце и издао им упутство како да се поступи у случају напада непријатељских тенкова. Договорено је да се да отпор колико је могуће, а онда — појединачно повлачење у разним правцима преко шума и поновни састанак у шуми југозападно од положаја за око један километар. За сваки случај променили смо логор и до максимума предузели све мере опрезности да не дође изненађење.

20. IX: Састанак са другом М. Радосављевићем.¹⁵⁸ Долазак поручника Бојовића¹⁵⁹ и командира Богдана у логор. Конференција. Наилазак Немаца кроз Јездину. Повлачење са положаја под командом Богдана. Преноћнице у Тијању.

Рано пре подне у логор је стигао командир Капелан, а убрзо затим стигли су: Моле Радосављевић и поручник Јован Бојовић, у пратњи Милића Бугарчића.¹⁶⁰ Друг Радосављевић тражио је да му изложим ток борбе против Немаца, што сам и учинио. После овог излагања наставили смо разговор. У току овог разговора Моле је извадио из џепа и прочитао нам „План борбе против партизана“. Овај план нађен је код неког Недићевог официра, кога су партизани заробили негде у Шумадији. Шаливо смо прокоментарисали жеље Немаца и Недића, које се у том „плану“ износе унапред уверени да ће им партизани покварити све рачуне. Ту је било пријатно другарско расположење. Наједном се Моли изненада нашла у рукама велика лубеница. Он ју је вешто исекао на кришке и свима нам поделио, па смо се тако мало почастили. У свему овоме учествовао је и Јован Бојовић, кога смо сви другарски примили. После чашћења лубеницом, наши посетиоци заједно су отишли, а ми започели при-

преме за пут у Тијање, где је требало да одржимо збор. Међутим, наишли су Немци кроз Јездину. Друг Симовић био је у Јездини, па је на Немце бацио две бомбе, а ми смо се упутили у Тијање, како смо и намеравали, не сачекавши Немце да се појаве на Јелици.

21. IX: Одлазак кући. Чета се састала у Тијању. Повратак I вода на Вироштак, одлазак II у Горачић.

Рано изјутра, по одобрењу командира, Капелана, отишао сам у Церову да променим веш. Дан је био диван, па сам пријатно путовао од Тијања до Церове. Ноћ између 20. и 21. преспавали смо у колиби код тијањске цркве. Земља је била влажна. Ми нисмо имали сламе, па нам је било хладно. Утолико нам је пријатније било топло јутарње сунце.

Чим сам стигао кући, уљудио сам се, па сам отишао кући мога рођака Радована Мајсторовића, који је био организатор НОП-а у селу Церови. Код њега су били: Жељо Ђурић,¹⁶¹ Светолик Лазаревић и још мени неколико непознатих другова. Ту је и радио-апарат, код кога сам одмах сео после поздрава са друговима. Било је време за вести, па смо сви пажљиво слушали. Претворио сам се сав у ухо — да што боље чујем. Али, тон је био слаб и једва се чуло тихо шапутање. Ипак сам сазнао да се воде тешке борбе код Кијева. После сам отишао у Ариље и договорио се са Тошом Глишићем¹⁶² да га сачекам сутра-ујутру код моје куће, па да заједно пођемо у чету. Увече сам се вратио из Ариља и дивно се наспаво у кревету после многих прославаних ноћи по шумама Драгачева.

22. IX: Посета Драг. Пеливану и разговор, долазак друга Глишића и одлазак са њим у чету преко Гуче. Долазак у Горачић у 16,00 часова. Збор у Горачићу слабо посећен. Долазак једног четника са вестима о општој мобилизацији четника и борби која се води код Јеминске стене (70 камиона опкољено).

Поранио сам и пошао Драгиши Пеливану да га позовем да идемо заједно у чету. Он ми је казао: „Ја сам се уписао у четнике, па ћу са њима, а то је свеједно.“ Брзо сам се вратио кући. Код Језерине¹⁶³ срео сам Војинку Пајић, другарицу Војислављеву. Она ми рече како се брине за Воја и да он дуго није долазио кући, па треба да му пошаље неке ствари. Код куће сам сачекао друга Тоша Глишића, па смо заједно, преко Голубца, отишли за Гучу, где смо стигли око подне. У Гучи смо нашли Воја Кубуровића и Милића Бугарчића, па смо се сви заједно упутили у Горачиће. Успут смо свратили кући Милића Бугарчића, где смо се мало одморили и били послужени. После смо продужили за Горачиће. Пролазећи поред куће председника општине гучке Ивановића,¹⁶⁴ Милић се као добар његов познаник јави поздравом. На то Ивановић позва све нас да навратимо код њега на кафу и разговор. Цело друштво је после малог оклевања

прихватило овај предлог, па смо поседали око стола у двориншту. Док смо разговарали, грејало је пријатно јесење сунце. Тада Ивановић исприча како је био на сахрани др Драгише Мишовића¹⁶⁵ и том приликом одржао говор, у коме је министре владе Милана Стојадиновића упоредио са дахијама, са том разликом што су дахије носиле чалме — министри носе цилиндрице на глави, а „дела и једних и других иста су према народу...“ Збор у Горачићу био је слабо посећен. Видео сам ту неког попа, маленог раста, који нас је мрко гледао... Однекуд изненада дошао је један четник са вестима: проглашена је општа мобилизација четника, води се борба код Јеминске стене; ту је опкољено 70 камиона...¹⁶⁶

23. IX: *Посета четничком логору. Кратак разговор са потпоручником Станићем. Сусрет четника у групама на путу за логор. Станић изјавио да је Јелица поседнута од стране четника све до Овчара.*¹⁶⁷ *Очекивање и долазак Богдана.*

Кренули смо за Губеревце.¹⁶⁸ Успут сам посетио четнички логор у Горачићима. Ту сам нашао неког потпоручника Станића, који ми је казао да је Јелица поседнута до Овчара. У Горачићима смо сачекали Капелана, па смо се упутили на заказани збор. После одржаног збора у Губеревцима, стигли смо рано по подне у Милатовиће,¹⁶⁹ где нас је очекивало око 50 људи.

Ту смо одржали збор, а затим смо се упутили у Каону,¹⁷⁰ где смо стигли у први сумрак.

24. IX: *Боравак у Каони. Другарица Др.¹⁷¹ избеглица у Каони извршила бесплатну интервенцију за два болесника. Пут у Дубац.¹⁷² Збор у Дубцу. Полазак за Вичу.¹⁷³ Ноћио код Спасоја Тадића¹⁷⁴ из Дубца.*

Увече 23. септембра стигли смо у Каону. Ту су нам приредили дочек организатори устанка у горњем Драгачеву Љубивоја Пајовића¹⁷⁵ и Милија Перуничкић.¹⁷⁶ Они су, такође, организовали збор и у Дубцу, на који смо отишли из Каоне 24. IX. Другови Пајевић и Перуничкић остварили су присну сарадњу са изгнаницима из Словеније, па је једна лекарка изгнаница указала бесплатну лекарску помоћ двојици наших болесних другова. То ми је био први случај да ближе упознам Словенце изгнанике. Био сам одушевљен њиховом пажњом и разумевањем, као и спремношћу да нам укажу помоћ. Том приликом упознао сам Словенца Леона Шаубаха.¹⁷⁷ То је био диван друг. Предвече смо стигли у Дубац, где је на брегу, више школе, одржан збор и изабран народноослободилачки одбор. У сумрак смо сутрадан пошли за Вичу. Те ноћи смо ноћили код Спасоја Тадића у Дубцу, а сутрадан смо стигли око 10 часова у Вичу.

25. IX: *Збор у Вичи слабо посећен. Ручак добар.*

У Вичу на збор 25. 09. дошла је и чета коју је организовао и предводио капетан Средоје Маркићевић. После завршеног збора, који је био слабо посећен, друг капетан Средоје Маркићевић добио је задатак, па је сва својом четом кренуо у доње Драгачево. Милојко и Богдан одржали су састанак са неким друговима из Виче у циљу организације НОО. Кад су сви ти послови завршени, пошли смо у Котражу, где је, такође, требало одржати збор и поставити НОО.

26. IX: Полазак за Котрожу.

Збор у Котражи је одржан с циљем да се прикупе добровољци и успостави НОО. После збора пошли смо у Лису, где смо одржали збор 27. IX а увече, по изванредно светлој месечини, пошли у Ивањицу, где смо стигли око пола ноћи.

У Ивањици смо сачекали велики камион, којим смо рано у зору стигли у Ариље. У Ариљу је 28. IX око 8,00 часова био састав целе чете. Ту смо, на Ариљском гробљу, одали почаст погинулим друговима Војиславу Пајићу, кога су мучки убили чентици пре неколико дана у доњем Драгачеву, и Милосаву Вујовићу, који је тих дана тешко рањен код Пожеге у борби са Немцима и подлегао. Из Ариља смо пошли у Доњу Краварицу око подне по лепом дану. Пре поласка чета је била постројена на пијаци. Ту се чети придружио и један вод Ариљаца. Грађани Ариља изашли су у великом броју да испрате борце на фронт према Чачку. Предвече смо стигли у Доњу Краварицу. Ту је одржан велики збор, коме су присуствовали Родољуб Чолаковић и Ратко Митровић. Ту је стигао и Средоје Маркићевић са својом четом. Било је много света из околних села. Народ је дошао са прилозима у храни за војску. После збора била је заједничка вечера, па је то све личило на неку велику народну свечаност.

Из Доње Краварице кренули смо у строју за Гучу. Ноћ је била увелико пала, а са севера је дувао хладан ветар. Било се потпуно наоблачило. Како смо се све више и више успињали из долине, све више и више ветар је био непријатнији. Слабо обучен, јежио сам се од хладноће. Стигавши у Гучу продужили смо према Јелици. Ноћили смо сви на тавану велике штале код кафане у Рогачи.¹⁷⁸

Изјутра рано кренули смо сви у строју и убрзо изашли код Карауле. У шуми, у мртвом углу иза села Граба, видео сам неколико четника са лопатама и мотикама. Из правца Чачак — Кулиновци чуле су се честе експлозије граната, бацача или топова из којих су Немци гађали наше положаје. По доласку на Караулу посели смо положај лево од пута Гуча — Чачак.

Ноћ између 29. и 30. септембра провели смо у Зеокама, у засеоку Ранђићи, а рано ујутру 30. септембра изашли смо на пут Ариље — Чачак на превоју Јелице. Ту је формиран Драгачевски партизански батаљон Одрета „др Драгиша Мишовић“.¹⁷⁹ За команданта Батаљона постављен је Богдан Капелан, за комесара Милојко Ђирјаковић, за начелника штаба Средоје Маркићевић, за командире чета: Ратко Парезановић,¹⁸⁰ Љубивоје Пајевић, Милија Перуничкић

и Драгиша Мајсторовић. Затим су следила наређења за поседање положаја. Одређен је правац наступања и дат знак за одржавање везе са крилима. Рано ујутру 1. октобра нашао сам се са четвртном четом на каменом мосту реке Лупњаче.¹⁸¹ Ту сам чекао даље наређење. Убрзо изнад Чачка појавила се већа формација немачких авиона бомбардера типа Хајнкел. Одмах су почели бомбардовати град. Наредио сам борцима да се заклоне у сухо корито Лупњаче, које је било добар заклон за борце. Над Чачком су се појавили велики стубови дима. Грађани су бежали и закрчили све путеве који воде из Чачка. Није било никакве противавионске одбране, па су Немци бацали своје бомбе као на полигону. Кад су избацили своје товари бомби, удаљили су се на север.

Ускоро су дошле и остале чете, па је формиран строј и цео батаљон, под командом Богдана Капелана, ушао је у Чачак. Команда Батаљона и неке јединице смештене су у кућу Милана Петровића у Улици војводе Степе. У порушеном и опљачканом Чачку било је пуно посла да се све доведе у спољњиво стање и изврше даље припреме за предстојеће борбе са окупатором. Вод Ариљаца из састава четврте чете враћен је у Ариље, а други вод је послат за заштиту Чачка из правца Горњег Милановца. Положај му је био на реци Чемерници,¹⁸² у селу Трбушанима,¹⁸³ на путу Чачак — Горњи Милановац. После неколико дана проведених у Чачку, Батаљон је, под командом Капелана, кренуо на Краљево.¹⁸⁴ Увече смо стигли у село Самаиле,¹⁸⁵ где смо и заноћили, па рано изјутра изашли на положај код срушеног моста на Самаилској реци. Убрзо су ме Капелан и Ђирјак упутили са патролом да извидим складиште Мрсаћ.¹⁸⁶ Пришао сам путем Мрсаћу и на првој раскрсници оставио патролу у заклону, а сам сам се упутио поред живице да се што више неопажан од Немаца приближим и осмотрим стражу и посаду у складишту. Живица ми је била добар заклон, па сам се тако могао неопажан приближити на око 200 метара. Покушао сам да пребројим Немце који су се кретали на простору испред стражаре и набројао око 46 војника. Било је ту и неколико камиона у погону. Затим сам се полако вратио до места где сам оставио патролу. Одатле сам чуо живље кретање немачких камиона, па сам узео двоглед да боље осмотрим. Док сам вршио осматрање, приметио ме немачки стражар (по блеску стакла на двогледу), па је испред капије опалио неколико рафала из аутомата. Његови меци куцали су у багремово грање изнад мене не учинивши никакву штету. Ту сам оставио патролу од три војника са задатком да отворе ватру ако Немци пођу према Самаилама, а ја сам се упутио да поднесем извештај команданту и комесару. После подношења извештаја, Капелан ме повео на железничку станицу Самаила у циљу преговора са неком јединицом за напад на складиште Мрсаћ. По повратку са железничке станице у логор на десној обали реке, где је подељен ручак, узео сам три борца који су ручали да смене патролу коју сам у заседи на путу оставио.

Кад сам извршио замену и вратио се у логор на ручак, цео батаљон је био постројен. Капелан ми је казао: „Ми идемо да напад-

немо Мрсаћ, а ви ручајте, па пођите за нама“. Расположени, прихватили смо се доброг ручка (био је кромпир куван са свињским месом и топла погача). Када смо нас четворица били на половини ручка, изненада су загрмеле снажне експлозије. Земља се јако затресла, а изнад мрсаћког складишта видео се жут пламен и много дима. Јаке експлозије уследиле су једна за другом, а њима је претходила појава жутог пламена на око 300 метара висине изнад складишта. Зачас је густ дим прекрио густ хоризонт изнад Мрсаћа. Земља је јако подрхтавала од експлозије великих количина убојног материјала... Тако је немачки фашистички окупатор минирао убојно складиште Мрсаћ у првој половини месеца октобра 1941. године.

Следећег дана Драгачевски партизански батаљон кренуо је од самаилске школе на фронт код Краљева на Ружића брдо. Мени су усмено наредили командант и комесар да останем са четири борца (један од њих звао се Јојић,¹⁸⁷ био је родом из Мирослаћа) у циљу прикупљања и спасавања преостале муниције из Марсаћа која при минирању није уништена. После минирања остала су три магацина на којима су попуцали зидови и спао кров, али муниција у њима није била оштећена. Било је ту разне муниције у великим количинама: много школских „тротилних“ граната од 150 мм, хаубичке муниције од 150 мм, граната за топ 75 мм итд. Нешто мало било је и пушчане муниције 7,9 мм, па је она одмах подељена борцима. У неким старим сандуцима пронађена је стара муниција за „манлихер“ пушку од 8 мм, око милион метака.

Одмах сам се прихватио посла да попишем све врсте и приближну количину, па да известим старешине у циљу евентуалне употребе мрсаћке муниције у борби против окупатора. Цео попис извршио сам пре подне и однео кратак писмени извештај команди фронта на Ружића брду. Ту сам у штабу нашао: Капелана, Ђирјака, Мола Радовљевевића, Средоја Маркићевића, мајора Ђурића,¹⁸⁸ Средоја Урошевића¹⁸⁹ и још неколико другова. У штабу су мој извештај пажљиво поручили и дали ми задатак и писмено наређење да се сва муниција што пре изнесе у оближње шуме, пошто постоји опасност да је непријатељ уништи нападима из ваздуха. Дали су ми писмено наређење за председника општине Драгомира Миловановића — Шиља. Он је имао задатак да обезбеди што више запрежних возила, а њему су биле подређене четири општине које се граниче са самаилском општином. Овај Драгомир Миловановић звани Шиљо био је врло активан позадински радник и одличан организатор. Добио сам утисак да ужива велики углед код својих мештана. Када год сам послом навратио његовој кући, видео сам ту доста људи који су га очекивали кад он није био код куће или је водио службене разговоре са по неколико сабеседника кад је био код куће. Пре њега нисам познавао никог ко би се толико залагао за НОБ. Због тога сам био одушевљен овим радним човеком. Он ми је ставио на располагање око 100 запрежних возила и довољан број радника за утовар у Марсаћу и истовар у Здравковића шуми. Посао је одмах започет и текао на опште задово-

љство. Морам да истакнем велику вољу и пожртвовање свих оних који су радили на томе опасном послу. Било је случајева експлозија граната са појединих згаришта од минираних складишта, па чак и два случаја рањавања, а сви ови људи су радили ужурбано на утовару, превозу, истовару и поновном ускладиштавању у Здравковића шуми. Они су на овом послу уложили много напора и показали велико осећање дужности и одговорности. Томе има да се захвали што није дошло до неке несреће, коју је могла изазвати и најмања непажња при раду на утовару и превозу великих количина убојног материјала из Мрсаћа у Здравковића шуму.

Када је главни део овога посла био завршен, однео сам извештај команди фронта на Ружића брду. Тамо су ми наредили да што пре пошаљем сву пушчану муницију од 8 мм на прераду у Ужице. Одмах сам приступио извршењу овог наређења користећи запрежна возила и камион који иде од краљевачког фронта за Чачак, пошто воз Самале-Чачак није саобраћао. Убрзо је и команда места из Чачка упућивала поједине запреге за превоз ове муниције, па је одговоран задатак извршен у врло кратком року.

Посао око изношења и склањања муниције из минираног складишта измискивао је много напора и одговорности. Поред тога, тај посао ми није по струци одговарао и сличним пословима се никад нисам бавио. Међутим, човек у рату може све да уради, па чак ни оно што никад није сањао да ће радити. Изазредни услови у рату подстичу код људи свеколике активности и буде успаване енергије, које се испољавају у разним подвизима, којих је пуна историја НОБ. Ипак, за време мога бављења на раду у Мрсаћу најтеже ми је падала усамљеност—одвојеност од другова са којим сам провео много дана од Драгачева до Краљева, делећи тегобе и радости војничког живота.

Негде у првој половини октобра 1941.¹⁸⁰ изненада навратише до мене у Здравковића шуму Б. Капелан и М. Ђирјак. Детаљно су прегледали све, па су ми саопштили: „Предај овде дужност одмах и спреми се да са нама пођеш. Идемо вечерас за Чачак”. Извршио сам наређење, па смо убрзо заједно пошли и после краћег времена стигли у село Качулице.¹⁹¹ Ту је већ стигао Драгачевски партизански батаљон. Било је касно вече када смо кренули за Чачак. Ситна јесења кишца непрекидно је сипала, удружена са хладноћом касне јесени. Те две непријатности пратиле су нас на дугом и тегобном путу од Качулица до Чачка.

У Чачак смо стигли око пола ноћи, мокри и озебли. Сместили смо се у Палилулску школу. Ту је било сухо и пуно меканог сена на дрвеном поду. Дивно смо преспавали остатак ноћи и радно изјутра, добро расположени, кренули за Гучу.

Дошавши у Гучу, добили смо дводневно одсуство да сви одемо својим кућама, да се пресвучемо у чист веш и да променимо одећу и обућу, јер се она са којом смо располагали прилично похабала, а наступали су све хладнији дани, па се требало припремити за предстојећи долазак хладнијих дана.

У заказано време сви смо се сакупили у Гучи.¹⁹² Ту је подељена обућа и одећа борцима који су били слабо одевени и обувени. Ова одећа и обућа израђена је у партизанским радионицама. Блузе су на јаки носиле ознаке. Црвена петокрака звезда. То су прве униформе које су подељене борцима Драгачевског партизанског батаљона.

Када је извршена подела одеће, позвали су ме командант Капелан и комесар Ђирјак и наредили ми усмено да идем у Чачак „по наређењу Ратка Митровића.” Одмах сам отпутовао у друштву једног омладинца — Словенца избеглице. Мој сапутник имао је на глави шајкачу са петокраком. Кад смо стигли у село Граб, испод Јелице, где пут скреће лево у прву од многих окука до Карауле, десно покрај самог пута, два радника заграђивали су ливаду, а крај њих је стајао добро ухрањен и однегован сељак од око 50 година са шубаром на глави. Када смо се приближили, опазио сам да се радници смеше и да нас гледају са симпатијама. Поздравио сам их са добар дан. На то се сељак испод шубаре нагло окрете и пљуну. Радници су застали да дам одговоре на поздрав, али, видевши гримасу мржње газдине — одмах ућуташе. При томе су постиђено оборили погледе земљи док их је газда оштро гледао. Продужио сам даље са сапутником. . .

Стигао сам увече у Чачак. Рано сутрадан јавио сам се другу Ратку Митровићу кога сам нашао у лабораторији у Арсеналу. Ту су Ратку неки државни мајстори требало да прикажу неке планове за израду оружја. Друг Ратко рече: „Дакле, другови, да би се одржао принцип војне тајне, молим да изиђу који нису позвати на овај састанак и да сачекају краће време. По другим питањима одржаћемо састанак у другој просторији. . .”

Од тог дана радио сам у Арсеналу. Било је ту пуно радника. Посебно се сећам друга Александра Ранђића¹⁹³ из Зеока. Ту сам, после неколико дана, упознао и друга Симу,¹⁹⁴ који је често долазио на разговоре за време ручка и краћег одмора. Скоро сваки дан сам га видео у стражари Арсенала, где су стражу вршили партизани из Љубића. Он је био неуморан и способан агитатор. Лепо је говорио, уместо и разумљиво објашњавао свако питање. При томе је показивао велико стрпљење да свако питање разјасни и оним другима који су теже схватали. Његов другарски лик остаће ми у трајној успомени.

Тих дана, док сам радио у Арсеналу, проносиле су се вести да су четници напустили фронт код Краљева и да припремају напад на партизанае. Једном је око подне дата узбуна арсеналској стражи. Било је ту још више бораца из неке јединице, па су се сви развили у стрелце фронтом према болници. Убрзо је почела појединачна пушчана паљба. Неко рече да четници врше напад на Чачак.¹⁹⁵ Пуцњава је трајала кратко време, па се утишала. Само се повремено чуо понеки пуцањ, а повремено опет појачана паљба. То су радници и стража Арсенала бранили Чачак и Арсенал од четничког напада.

Дог сам радио у Арсеналу стално сам ноћивао у згради преко пута Домаћичке школе. Једног дана увече, по доласку са посла, отишао сам неким послом у затвор, који је био у истом кругу. Тамо сам

нашао четири Енглеза. Један од њих био је висок, плав, а на правилном лицу му се истицао орловски нос. Био је одевен у сељачку ношњу-плава антерија и зеленкасте панталоне, док је на глави носио сиву шајкачу, а на ногама опанке и везене чарапе. Други је црпупраст и осредњег раста, добро развијен. Остала двојица тек што су престали да буду дечаџи. Једва да су имали 18—19 година, па су били весели и показивали неке несташлуке. Лешкарили су на застртним креветима у левој чистој соби, којој су врата била отворена. Ова тројица били су одевени у одеџа од шајка, изгледа по мери кројеног, боје црно — жуте (као што се носи у околини Ваљева). Тих дана четници су вршили нападе на партизанае у Чачку, па је странцима било ограничено кретање. Високи Енглез је тражио да иде у град да нешто купи. Старешина затвора му је одобрио и напоменуо да се опет врати на преноћиште. На то је Енглез казао: „Ми смо Енглези“. Ту је био и један артиљеријски потпуковник БЈВ, одевен у официјерско одеџо југословенске војске. Сви су седели или лешкарили на удобним застрвеним креветима, који су били намештени у чистој, топлој и светлој соби.

Умешао сам се у разговор и упитао Енглезе одкуда су се они нашли у Чачку. Сви су помало знали српски језик, па смо се лепо разумели. Из њихових прича излази: Немци су их заробили у борбама на Криту, па су их спроводили возом у Немачку. На прузи Краљево — Крагујевац Енглезима је успело да искоче из воза и да се дочепају слободе. Онда су се пресвукли у сељачка одеџа и наставили живот у слободи по селима Шумадије.

Једнога од тих дана, док су се водиле борбе са четницима који су нападали Чачак, пронела се вест да је Моле Радосављевић отишао у касарну у Кулиновце¹⁹⁶ да преговара са четницима о обустави братоубилачке борбе. Како се није вратио у заказано време, узети су таоци и упућен захтев четницима да се Радосављевићу не сме ништа догодити. Он се вратио тек сутрадан. На путу близу парка видео сам Мола у разговору са учитељем Драгољубом Оцокољићем. Његово лице показивало је крајњу исцрпљеност и тешку бригу. Једва ми је одговорио на поздрав, продужујући разговор са саговорником.

Једнога од тих дана, увече позвао ме неко телефоном из Пожеге. (Мислим да је то био Љубиша Тодоровић, а Десимир Ђирјак би могао знати ко је то био?). Рекао ми је: „Дођи у Пожегу да примиш команду батаљона. Капелан је погинуо. Ти си изабран за команданта. . .“ Првог дана рано у зору кренуо сам за Пожегу првим возом. Воз се споро кретао и много каснио због поправке моста у Овчару. Око 10 часова стигао сам у Пожегу.

Дошавши на трг испред Команде места, видео сам друга Душана Јерковића.¹⁹⁷ Он је држао говор једној већој јединици партизана, која је била постројена на тргу испред Команде места. . .

Сећам се још и догађаја који су се одиграли у Чачку октобра и новембра 1941. Организована је изванредно успела прослава октобарске револуције. Биле су истакнуте заставе В. Британије, САД и

СССР. Заставе су се лепршале више дана. Грађани Чачка су у пуној мери суделовали у догађајима и пружали пуну подршку НОБ-и. Сећам се делегације жена, које су носиле транспаренте са натписом да четници обуставе братоубилачки рат и да своје оружје окрену на немачке фашисте. Четници су грубо одбили тај родољубиви гест жена Чачка, па су и даље наставили нападе на партизане.

Тих дана посетио сам лекара др Ерића,¹⁹⁸ који ме је човечно примио и прегледао, па ми чак дао и лек бесплатно. Са тим леком успешно сам излечио неке ране по ногама и захваљујући леку и лекаревом упутству, осигурао себи оштећено здравље. Хумани поступак др Ерића остаће ми у трајној успомени, па га овом приликом, истичем за пример: да се види како су поједини лекари пружили несебичну помоћ људима у тим тешким данима борби за слободу.

Јесења киша је падала, а борба се водила у Чачку, јер су четници стално нападали. Једног дана донели су борци погинулог друга, дечака од око 17 година. Спустили су га испод настрешице мале зграде преко пута Домаћичке школе. Био је оскудно одевен и то његово скромно одело, натопљено кишом, упијало је крв из ране. Никада нећу заборавити његово мршаво озбиљно лице, прекривено самртничким бледилом. Мирно је почивао испод настрешице тај незнани херој ослободилачке борбе, док су четници од правца Кулиноваца нападали на Чачак, од чијих је пушача овај младић погинуо.

Четници су показали сву своју дотле непознату суровост.

Одраније су ми били познати неки инциденти са њима, па ћу неке карактеристичније овде навести:

Првог дана по ослобођењу Чачка позвали су ме другови у Пивару да их заштитим од четника који су хтели да присвоје камион који су наши другови поправљали за потребе војног превоза. Кад сам стигао у Пивару, ту сам нашао неколико четника и једног официра БЈВ у униформи капетана. Они су хтели да узму камион за себе, а при томе им је помагао син власника Пиваре, који се држао изазивачки према партизанима охрабрен присуством капетана. Кад сам објаснио капетану да је камион намењен за потребе војног превоза, он се повукао са својим четницима.

Други и можда највећи инцидент са четницима у Чачку, који ми је био познат, десио се неколико дана по ослобођењу града. У затвору, кога је чувала удвојена стража (партизани и четници), био је затворен жандарм који је предводио Немце при паљењу партизанских и других кућа у околини Љубића. Тога дана пијана руља четника напала је затвор и удаљила стражара партизана, провалила врата и одвела ухапшеног жандарма са циљем да га ослободи од народног суда за недела која је починио служећи окупатору. На овај четнички поступак партизанска команда је наредила да се Чачак опседне са свих страна и држи у опсади док се ухапшени жандарм пронађе и преда народном суду. Нашем Драгачевском батаљону било је наређено да поседне рејон од пута Пожега — Чачак

па до Палилулске школе. Док се ово допало, ја сам био неким послем у Команди места. Враћао сам се отуда бициклом. Испред кафане „Белви“ испречише се испред мене два четника. Они ме скидоше са бицикла и одведоше у ограђено двориште. Ту је било пуно четника са оружјем, а од старешина видео сам мајора Ђурића и капетана Марјановића,¹⁹⁹ који су седели за столом у углу дворишта. Четници су ме одвели пред мајора Ђурића, кога сам запито: „Шта се ово дешава, господине мајоре?“ На то је Ђурић, доста прибрано, наредио мојим спроводницима: „Пустите овога човека нека иде куд је пошао“. Затим сам се удаљио. Узео сам бицикл и отишао у Штаб Батаљона, где сам нашао неколико бораца чувара. Они ми рекоше да је наш батаљон добио наређење да опседне Чачак од пута до Палилулске школе и да је наређено да нико не сме ући ни изаћи из града. (Разлог за ово сазнао сам касније, када сам се видео са Капеланом и Милојком).

Одмах сам из штаба у кући Милана Петровића пошао да потражим Капелана и Милојку. Нашао сам их ту у близини у друштву Јована Бојовића, тзв. „војводе јеличког“. Опет сам, после поздрава, упитао: „Шта се ово ради?“ Бојовић рече: „Видим ја да морам Чачак поново да ослобађам“, па додаде: „Идемо сви на кафу, ту, код моје сестре“.

Кућа Бојовићеве сестре била је у близини, па смо брзо стигли и засели за сто у дворишту у пријатној хладовини. Ту ми испричаше о спору који је настао између четника и партизана због једног жандарма, кога су пијани четници насилно пустили из затвора. Ухапшени жандарм је предводио Немце при паљењу кућа наших бораца у околини Чачка. Партизани су га пронашли и ухапсили, па је требало да му се суди за учињена злодела. Међутим, четници су га насилно пустили из затвора, спречавајући партизанског стражара да га задржи. Тада сам се сетио да сам видео једног човека у дворишту кафане „Белви“ (кад су ме четници пре који сат одвели мајору Ђурићу) који бејаше само у доњем вешу и на себе облачи сељачко сукнено одело. То сам испричао присутнима. Једновремено се дигнемо од стола и пођемо на пут. Милојко Ђирјак рече: „Идемо у команду да видимо шта може да се уради. Зар за једну главу да падне стотина? Морамо се тога чувати.“ После су се Капелан, Ђирјак и Бојовић заједно упутили у град. Ја сам пошао да обиђем наш батаљон у опсади. Борци су били дисциплиновани и добро расположени. Седели су или лешкарили на топлој сувој земљи. Убрзо је дошло наређење да се сви вратимо у базу.

Кад смо се сви окупили у бази, издато је наређење да се спремимо за покрет. Друг Капелан је донео секцију Краљева, па смо заједно прегледали правац кретања на положај: село Бабино Поље испред Краљева. Кренули смо одмах и увече касно стигли у село Самаиле, где смо преноћили, а изјутра рано изашли на Самаилску реку код срушеног гвозденог моста...

О Четвртој чети Драгачевског партизанског батаљона могу рећи још и ово: да је практично постојала два дана. Формирана је дан пре ослобођења Чачка, а дан после први вод, састављен од Ариљаца, вратио се у Ариље, а други вод је одређен у заседу на реци Чемерници у Трбушанима у циљу заштите Чачка из правца Г. Милановца, одакле је претио напад Немаца.

Вероватно из тог разлога сам добио задатак да радим у убојном складишту Мрсаћ. Радећи у Мрсаћу био сам одвојен од другова и старешина Батаљона, а то ми је најтеже падало. После Мрсаћа добијао сам друге задатке, који су ме дуже време одвојили од другова у Батаљону, па је, на крају, испало, да сам стално са њима изгубио везу и сардању, која је тако добро и успешно почела.

НАПОМЕНЕ

1. Миломир Ковачевић, земљорадник из Церове, борац, а касније комесар Треће драгачевске партизанске чете. Умро 1971. године у родном месту као пензионер.
2. Милорад Целебдић, земљорадник из Церове, припадник НОП-а. Живи у Ариљу.
3. Моравица, горњи ток Западне Мораве.
4. Растоке, место у селу Вирову крај Моравице.
5. Радосав Ичелић, земљорадник из Церове, борац Драгачевске партизанске чете. Интерниран у Немачку, где је умро 1943. године.
6. Церова, село у општини Ариље.
7. Милојко Ђирјаковић, земљорадник из Вирова, политички комесар Драгачевског партизанског батаљона. Умро 1975. године у Чачку.
8. Вирово, село у општини Ариље.
9. Вигоште, село у општини Ариље.
10. Народни херој Стево Чоловић, трговачки помоћник из Радобуђе, политички комесар Ариљског партизанског батаљона. Погинуо 2. новембра 1941. у борби против четника у Ивањици.
11. Крушчичани, борци из села Крушчице у општини Ариље.
12. Мића Недељковић, земљорадник из Вирова, позадински радник. Убили га четници 1941. године.
13. Рзав, притока Западне Мораве.
14. Радобуђа, село у општини Ариље.
15. Мали Остреш, брдо у селу Гривска у општини Ариље.
16. Народни херој Милинко Кушић, студент из Свештице код Ивањице, политички комесар Ужичког партизанског одреда и члан Главног штаба за Србију 1941. године, а касније политички комесар Друге пролетерске бригаде. Оболео од тифуса, извршио самоубиство 1. маја 1943. године.
17. Милисав Вујовић, правник из Никшића, командир Прве ариљске партизанске чете. Погинуо у Горобиљу, септембра 1941. године у борби против Немаца.
18. Војислав Пајић, столарски радник из Вирова, командир Драгачевске партизанске чете. Убили га четници 22. септембра 1941. године у Драгачеву.
19. Недељко Вукотић, оланчарски радник из Ариља, борац Ариљске партизанске чете, а касније заменик политичког комесара Ариљске чете Друге пролетерске бригаде. Погинуо 13. јуна 1943. године у Мељинама код Фоче.
20. Љубиша Тодоровић, земљорадник из Вирова, заменик, а касније командант Драгачевског партизанског батаљона. Убили га четници 5. децембра 1941. у Гучи.
21. Градина, црквица у Радаљеву у општини Ариље.

ЗАПИСИ ИЗ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ БОРБЕ

22. Раде Радовић, механичар из Ариља, борац Ариљске партизанске чете. Живи у Београду.
23. Првих дана устанка борци доњег Драгачева ушли су у састав Ариљске партизанске чете. По одлуци Окружног комитета КПЈ за Чачак поменутог дана издвојени су драгачевски партизани и ушли у састав Чачанског НОП одреда.
24. Милојко Пајић, трговац из Вирова, интендант чете, а касније Драгачевског партизанског батаљона. Живи у Чачку.
25. Десимир Ђирјаковић, земљорадник из Вирова, командир Прве чете Драгачевског партизанског батаљона. Живи у Београду.
26. Средоје Гачановић, столарски радник из Вирова, борац Драгачевске партизанске чете. Живи у Вирову.
27. Вировско поље, котлина на десној обали Западне Мораве у селу Вирову.
28. Петар Ђирјаковић, земљорадник из Вирова, борац Драгачевске партизанске чете. Погинуо 28. новембра 1941. у борби са Немцима код Пожеге.
29. У шуми зв. Јанковац у Вирову формирана је партизанска чета од бораца који су издвојени из Ариљске чете и нових бораца. За командира чете постављен је Војислав Пајић, а за политичког комесара Милојко Ђирјаковић.
30. Миросалци, село у општини Ариље.
31. Доња Краварица, село у општини Лучани.
32. Прилипац, село у општини Пожега.
33. Горобиље, село у општини Пожега.
34. Милан Бата Јанковић, студент из Чачка, инструктор Окружног комитета КПЈ у драгачевском крају, а касније шеф Отсека за борбу против чете колоне у ослобођеном Чачку. Заклали га четници 25. новембра 1941. у Лиси код Ивањице.
35. Народни херој Раденко Мандић, металски радник из Виљуше код Чачка, командир чете милиције у ослобођеном Чачку, а касније командант обновљеног Чачанског партизанског одреда „Др Драгиша Мишовић“. Живи у Београду.
36. Командир Трнавске партизанске чете био је Милутин Стојић, земљорадник из Бањице код Чачка, а касније политички комесар Трнавског партизанског батаљона. Стрелан 25. јануара 1943. на Бањици.
37. Десимир Крсмановић, земљорадник из Тржаве, борац Прве трнавске партизанске чете.
38. Прилике, село у општини Ивањица.
39. Крстац, село у општини Лучани.
40. Дљин, село у општини Лучани.
41. Народни херој Милосав Мића Матовић, учитељ из Добрача, један од организатора устанка у моравичком крају, а касније заменик политичког комесара Првог батаљона Друге пролетерске бригаде. Погинуо је 12. јула 1942. у Кални код Бугојна.
42. Љубиша Пантовић, морнарички подофицир из Добрача, погинуо као четник у Босни.
43. Змајевац, шума у селу Вирову.
44. Из Београда је преко везе стигла у Чачак група од 22 партијска радника и одмах се повезала са штабом Чачанског партизанског одреда који се налазио у Атеници. Група од шест другова послата је у драгачевски срез, док су остали распоређени у осталим срезима чачанског округа. У дневнику није уписан и шести члан групе која је стигла у Драгачево. Био је то Лазар Славујац, радник из Београда, борац Драгачевске партизанске чете, а касније Друге чете Другог батаљона Друге пролетерске бригаде. Нестао је јуна 1942. код Недојна у Црној Гори.
45. Народни херој Богдан капелан, студент из Рашиноваца код Босанског Петровца, командант Драгачевског партизанског батаљона. Погинуо је 3. новембра 1941. у борби против четника код Пожеге.
46. Слободан Братић је са групом студената из Београда дошао у село Вирово и после краћег времена цела група је отишла у непознатом правцу.

47. Воја Кубуровић, заменик политичког комесара Драгачевског партизанског батаљона 1941. Погинуо у Босни.
48. Душан Ђурђевић, новинар из Бања Луке, борац Драгачевске партизанске чете, а касније заменик командира Друге чете Другог батаљона Друге пролетерске бригаде. Погинуо је 18. децембра 1942. године код Ливна.
49. Спасоје Вукчевић је дошао са групом партијских радника из Београда.
50. Стево Фићур је дошао са групом партијских радника из Београда.
51. Илија Недељковић, земљорадник из Вирова.
52. Јелица, планина јужно од Чачка.
53. Тијање, село у општини Лучани.
54. Драгиша Пеливановић, официр БЈВ из Церове, четнички командант. Убијен приликом чишћења одметника у Котражи одмах после рата.
55. Пилатовићи, село у општини Пожега.
56. Средоје Маркићевић, капетан БЈВ из Пилатовића, начелник Штаба Чачанског партизанског одреда. Стрелан 9. маја 1942. године на Вањици.
57. Страјин Мајсторовић, земљорадник из Прилипча, припадао четничком покрету.
58. Лопаш, село у општини Ариље.
59. Драгиша Голубовић, земљорадник из Лопаша, позадински радник, члан Среског комитета КПЈ у Драгачеву 1942. Живи у Пожеги.
60. Кониј, шума на тремеји села Доње Краварице, Вирова и Лопаша
61. Рајко, ближи подаци нису познати.
62. Односи се на Милојка Ђирјаковића.
63. Лиса, село у општини Ивањица.
64. Односи се на Војислава Пајића.
65. Славко Ковачевић, ученик из Крстаца, борац Драгачевске партизанске чете. Живи у Гучи.
66. Драгослав Гавриловић, земљорадник из Крстаца, борац Драгачевске партизанске чете. Живи у Лучанима.
67. Милојко Лазовић, земљорадник из Лисе.
68. Милош Стефановић, земљорадник из Лисе.
69. Односи се на Љубишу Тодоровића.
70. Богосав Броћић, књијар из Гуче, борац Драгачевске партизанске чете. Стрелили га четници на Јелици 7. децембра 1941. године.
71. Милија Красић, обућарски радник из Доње Краварице, позадински радник. Умро после рата.
72. Исаило Бркић, земљорадник из Доње Краварице, сарадник НОП. Убили га четници 24. априла 1943. године у Доњој Краварили.
73. Драгојевац, село у општини Ариље.
74. Пеца, ближи подаци нису познати.
75. Душан Ичелић, земљорадник из Церове.
76. Вуле Радуловић, земљорадник из Крстаца, припадао четничком покрету. Умро у Крстацу.
77. Сивчине, шума у селу Церови.
78. Обрад Тодоровић, земљорадник из Вирова, борац Драгачевске партизанске чете. Заклали га четници 1943. године у Вирову.
79. Милија Томашевић, земљорадник из Церове, сарадник НОП. Умро после рата.
80. Божо Ичелић, земљорадник из Церове, сарадник НОП. Умро после рата.
81. Радован Мајсторовић, земљорадник из Церове, борац Драгачевске партизанске чете. Стрелан децембра 1941. године код ВТЗ у Чачку.
82. Котража, село у општини Лучани.
83. Односи се на Десимира Ђирјаковића и Љубишу Тодоровића.
84. Радомир Васиљевић, земљорадник из Доње Краварице, борац Драгачевске партизанске чете. Стрелан 22. децембра 1941. године код ВТЗ у Чачку.
85. Мића Бркић, земљорадник из Доње Краварице, борац Драгачевске партизанске чете. Живи у Београду.
86. Боривоје Кузмановић, земљорадник из Котраже, борац Драгачевске партизанске чете. Живи у Котражи.

ЗАПИСИ ИЗ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ БОРБЕ

87. Гвозден Ђирјаковић, земљорадник из Вирова, борац Драгачевске партизанске чете. Опкољен у својој кући од четника, извршио самоубиство, да не би жив пао непријатељу у руке.
88. Напад извршила непозната лица.
89. Миливоје Марић, земљорадник из Вирова, командир резервне чете. Умро после рата.
90. Др Влајић, ближи подаци нису познати.
91. Андрија Ковачевић, земљорадник из Церове, борац Драгачевске партизанске чете. Стрелян на Бањици 20. марта 1942. године.
92. Расна, село у општини Пожега.
93. Спасоје Мајсторовић, земљорадник из Церове, брат Драгине Мајсторовића, аутора Дневника.
94. Народни херој Ратко Митровић, студент из Чачка, политички комесар Чачанског партизанског одреда „Др Драгиша Мишовић“. Обешен 11. децембра 1941. године на тргу у Чачку.
95. Богдан Ковачевић, земљорадник из Церове, припадник НОП. Умро после рата.
96. Зеоке, село у општини Лучани.
97. Никола Габуровић, земљорадник из Церове.
98. Михаило Цветић, земљорадник из Церове, припадник НОП. Умро у Церови 1975. године.
99. Милија Томашевић, земљорадник из Церове.
100. Владослав Габуровић, земљорадник из Церове, припадник НОП.
101. Радисав Миковић, земљорадник из Драгојевца.
102. Недељко Симовић, земљорадник из Драгојевца, сарадник НОП. Умро 1965. године у своме селу.
103. Ђорђе Шапоњић, земљорадник из Драгојевца, сарадник НОП. Умро 1962. године.
104. Светолик Лазаревић, правник из Бјелуше код Ариља, политички радник ариљског краја 1941. године. Погинуо 1964. године у саобраћајној несрећи код Лазаревца.
105. Светозар Вранић, земљорадник из Миросаљаца, припадник НОП. Умро после рата.
106. Сретен Плазинчић, земљорадник из Миросаљаца, председник НОО села 1941. године. Стрелян децембра 1941. године у Ариљу.
107. Владе Милосављевић, земљорадник из Миросаљаца, борац Драгачевске партизанске чете. Живи у Миросаљцима.
108. Милан Вранић, земљорадник из Миросаљаца.
109. Пухово, село у општини Лучани.
110. Турица, село у општини Лучани.
111. Милорад Митровић, ученик из Тијања, курир Драгачевске партизанске чете 1941. године. Живи у Београду.
112. Поменутог дана извршено је спајање Вировске и Зеочке чете у јединствену Драгачевску партизанску чету и извршена подела чете на водове и десетине.
113. Миломир Милосављевић, земљорадник из Дучаловића, командир, а касније политички комесар Прве драгачевске партизанске чете. Убили га четници 1942. године у Лучанима.
114. Милан Јанковић, земљорадник из Зеока, борац Драгачевске партизанске чете. Убили га четници 1941. године у Гучи.
115. На путу за село Горобиље, 6. септембра, Родољуб Чолаковић се задржао код бораца Драгачевске партизанске чете. Командир чете Богдан Капелан и политички комесар Милојко Ђирјаковић упознали су Чолаковића о стању и борбеној спремности чете. Затим је Чолаковић говорио борцима о развоју НОП-а у Србији, циљевима борбе и потреби сталних акција.
116. Марковица, село у општини Лучани.
117. Милан Петровић — Сурцо, опанчарски радник из Ртара, борац Драгачевске партизанске чете. Убили га Немци 27. августа 1941. године у Ртарима.
118. Гвозден Чолић, земљорадник из Пилатовића, припадник НОП-а.

119. Поменутог дана борци Драгачевске партизанске чете и четнички одред заузели су Гучу и, после задржавања од неколико часова, повукли се из варошице.
120. Милојица Пантелић, студент из Дучаловића, скојевски руководилац Драгачевског партизанског батаљона 1941. године. Живи у Београду.
121. Бјелица, река притока Западне Мораве.
122. Илија Алексић, земљорадник из Пилатовића, борац Драгачевске партизанске чете. Живи у Пилатовићима.
123. Средоје Бркић, земљорадник из Доње Краварице, члан Националног комитета, равнаторског покрета. Погинуо 1945. године у Босни.
124. У присуству Родољуба Чолаковића одржана је у Доњој Краварици конференција на којој су говорили: Милојко Ђирјаковић, Средоје Бркић и Ратко Митровић. У своме излагању Ратко Митровић је осудио демагошко иступање Средоја Бркића, залажући се за истинску сарадњу и заједничку борбу партизана и четника против окупатора.
125. Станоје Пантелић, поштански службеник из Дучаловића, позадински радник на везама 1941. године. Живи у Чачку.
126. Граб, село у општини Лучани.
127. Никола Скрипкин, руски емигрант, председник Среског суда у Гучи, био је отворени петоколонаш.
128. Радивоје Хајдуковић, срески начелник у Гучи, био је истакнути противник комуниста и народни издајник.
129. Вукадин Петрићевић, земљорадник из Турице.
130. Жежевица, село у општини Чачак.
131. Драгачевска партизанска чета отишла је у помоћ Ариљској чети у борби за ослобођење Ариља.
132. Голубац, планина између Горње Краварице и Миросаљаца.
133. Ђурђе Глишић, трговац из Ариља. Умро после рата.
134. Светозар Мајсторовић, шофер из Ариља, сарадник НОП. Живи у Београду.
135. Велизар Ђирјаковић, земљорадник из Вирова, сарадник НОП. Живи у Вирову.
136. Јован Крњић, потпоручник БЈВ, четнички официр. Стрељан у логору у Солуну.
137. Средоје Чворовић, ђак из Гуче, борац Драгачевске партизанске чете. Живи у Београду.
138. Дучаловићи, село у општини Лучани.
139. Негришори, село у општини Лучани.
140. Ратко Шибинац, земљорадник из Марковице, политички радник у доњем Драгачеву. Живи у Чачку.
141. Танасије Протић, трговачки помоћник из Гуче, борац Драгачевске партизанске чете. Живи у Косјерићу.
142. Лозница, село у општини Чачак.
143. Народни херој Предраг Јевтић, правник из Горњег Милановца, командир Прве драгачевске партизанске чете, касније командант 15. словеначке дивизије. Погинуо 31. јула 1943. године у месту Шумберку у борби против Италијана.
144. Славко Ђунисијевић, пекарски радник из Ртара, борац Драгачевске партизанске чете. Стрељан децембра 1941. године код ВТЗ у Чачку.
145. Греговић, официр БЈВ, у време рата био у немачком заробљеништву, а после рата активни официр ЈНА. Погинуо 1948. године у авионској несрећи.
146. Крупањ, место код Ваљева.
147. Славомир Стефановић, земљорадник из Јездине, борац Драгачевске партизанске чете. Стрељан 28. децембра 1941. године код ВТЗ у Чачку.
148. Добросав Радовановић, питомац ваздухопловне подофицирске школе из Виче, борац Драгачевске партизанске чете, касније Друге чете Другог батаљона Друге пролетерске бригаде. Погинуо 10. јула 1943. године у Пољицама код Тузле.
149. Јездина, село у општини Чачак.

ЗАПИСИ ИЗ НАРОДНООСЛОВОДИЛАЧКЕ БОРБЕ

150. Драгиша Пајовић, студент медицине из Каоне, руководиоца санитета у Драгачевском партизанском батаљону, касније референт санитета Треће пролетерске санџачке бригаде. Погинуо је крајем јуна 1943. године у борби против четника у селу Штиткову код Нове Вароши.
151. Светомир Рисимовић, земљорадник из Зеока, борац Драгачевске партизанске чете. Живи у Чачку.
152. Миливоје Икотиновић, столарски радник из Гуче, борац Драгачевске партизанске чете. Живи у Гучи.
153. Светислав Протић, месарски радник из Гуче, борац Драгачевске партизанске чете. Убили га четници 1942. године.
154. Радомир Јосиповић, радник из Јездине, борац Драгачевске партизанске чете. Стрелян 22. децембра 1941. године код ВТЗ у Чачку.
155. Драгомир Кувелић, земљорадник из Зеока, борац Драгачевске партизанске чете. Погинуо као командир милиције у Мрчајевцима 9. децембра 1948. године од остатака четничких банди.
156. Милић Симовић, земљорадник из Јездине, борац Драгачевске партизанске чете. Живи у Чачку.
157. Михаило Протић, радник из Гуче, борац Драгачевске партизанске чете. Убили га четници 8. фебруара 1942. године у Трнави.
158. Момчило Радосављевић, правник из Слатине, командант Чачанског партизанског одреда „Др Драгиша Мишовић“. Стрелян 1. фебруара 1942. године код ВТЗ у Чачку.
159. Јован Бојовић, официр БЈВ, командант Јеличког четничког одреда. Погинуо 15. октобра 1941. године у борби против Немаца код Краљева.
160. Милић Бугарчић, студент из Гуче, секретар Среског комитета КПЈ за срез драгачевски. Живи у Београду.
161. Народни херој Желимир Ђурић, учитељ из Титовог Ужица, организатор устанка у ужичком крају. Погинуо 29. новембра 1941. године у борби против Немаца на Златибору.
162. Тошо Глишић, студент из Ариља, борац Драгачевске партизанске чете. Живи у Београду.
163. Језерина, заселак у селу Церови.
164. Вељо Ивановић, председник општине у Гучи, припадник четничког покрета. Убили га 1943. године Бугари у Гучи.
165. Др Драгиша Мишовић, лекар из Кулиноваца, истакнути комуниста чачанског краја. Убили га жандарми 17. јануара 1939. године у Београду.
166. У току збора у Горачићима, курир четничког команданта Бојовића донео је вест да су четници издали наређење да се наредне ноћи изврши општа мобилизација на територији драгачевског среза. Ова четничка акција била је у очигледној вези са повлачењем Немаца од Ужица према Чачку, јер је Дража Михаиловић имао намеру да се са јачим снагама појави у ослобођеним градовима. Иначе вест о борби четника код Јеминске стене била је измишљена.
167. Овчар, планина у близини Чачка.
168. Губеревци, село у општини Лучани.
169. Милатовићи, село у општини Лучани.
170. Каона, село у општини Лучани.
171. Др Ева Петровић — Шаубах, изгнаник из Марибора у Каони. Живи у Марибору.
172. Дубац, село у општини Лучани.
173. Вича, село у општини Лучани.
174. Спасоје Тадић, земљорадник из Доњег Дубца, припадник НОП-а и председник НОО села. Стрелян 28. маја 1943. у Краљеву.
175. Љубивоје Пајовић, студент из Каоне, борац, а касније руководиоца у Драгачевској партизанској чети и Другом батаљону Друге пролетерске бригаде. Живи у Београду.
176. Милија Перуничкић, учитељ из Каоне, командир Треће драгачевске партизанске чете. Умро у Београду 1975. године.

177. Леон Шаубах, правник, изгнаник из Марибора, водник у Драгачевском партизанском батаљону. Стрелан почетком децембра 1941. године код ВТЗ у Чачку.
178. Рогача, село у општини Лучани.
179. Чачански партизански одред „Др Драгиша Мишовић“ формиран је 6. јула 1941. године у Кулиновцима. У своме саставу одред је имао четири батаљона: Трнавски, Љубићки, Таховски и Драгачевски са око 5.000 бораца и позадинских радника. Један део одреда повукао се децембра 1941. у Санџак и ушао у састав Друге пролетерске бригаде, а други део остао на терену чачанског краја и успешно водио борбе са непријатељем све до коначног ослобођења, децембра 1944. године.
180. Ратко Парезановић, учитељ из Бањице, командир Друге драгачевске партизанске чете. Погинуо у борби са четницима 3. новембра 1941. године код Пожеге.
181. Лупњача, притока Западне Мораве.
182. Чемерница, притока Западне Мораве.
183. Трбушани, село у општини Чачак.
184. По наређењу Штаба Чачанског НОП одреда, Драгачевски батаљон је кренуо 5. октобра на положај код Краљева.
185. Самаила, село у општини Краљево.
186. Мрсаћ, село у општини Краљево.
187. Рајко Јојић, радник из Миросаљца, борац Ужичког НОП одреда, касније Друге пролетерске бригаде. Погинуо 27. октобра 1942. године код Босанског Грахова.
188. Радослав Ђурић, мајор БЈВ, представник четника у заједничком оперативном штабу за борбу код Краљева 1941. године.
189. Народни херој Средоје Урошевић, учитељ из Доње Трепче, командант Љубићког партизанског батаљона, касније командант Друге пролетерске дивизије. Живи у Београду.
190. На захтев Врховног штаба, Драгачевски партизански батаљон повучен је 23. октобра са фронта код Краљева и упућен за Ужице.
191. Качулице, село у општини Чачак.
192. После повлачења са фронта код Краљева, борци Драгачевског батаљона добили су три дана одмора и 27. октобра кренули за Ужице.
193. Александар Ранђић, механичар из Зеока, борац Драгачевске партизанске чете. Живи у Земуну.
194. Сима Сарага, столарски радник из села Ивањско код Бјеловара, политички комесар Четврте љубићке партизанске чете, касније политички комесар градске партизанске милиције у Чачку. Обешен је 28. јула 1942. године у Чачку.
195. После напуштања фронта код Краљева, четници су 7. новембра извршили оштар напад на Чачак, који се завршио потпуном победом партизана.
196. Кулиновци, село у општини Чачак.
197. Народни херој Душан Јерковић, учитељ из Огора код Сремске Митровице, командант Ужичког партизанског одреда. Погинуо 29. новембра 1941. године у борби против Немаца на Кадињачи.
198. Др Живко Ерић, лекар из Чачка. У време ослобођења Чачка 1941. радио у партизанској амбуланти, а затим у болници. Умро после рата у Чачку.
199. Богдан Марјановић, капетан БЈВ, четнички командант места у Чачку у време заједничке команде 1941. године.

*
* *

НАПОМЕНА РЕДАКТОРА: Дневник је писан у предасима борби и извршавања других ратних задатака, па је зато и кратак. Тај део садржи углавном податке и чињенице. (Штампан је курзивом). Шири објашњења Драгиша Мајсторовић је дао после рата.

Милован ВУЛОВИЋ